

RAPPORT

Female Refugees Integration and Inclusion
through Volunteering

Gefinancierd door de Europese Unie. Het FRIIV-project wordt medegefinancierd door de Europese Unie in het kader van het Erasmus+- programma en uitgevoerd met de steun van het Nederlandse Nationale Agentschap Erasmus+ Onderwijs & Training (NL01). De geuite standpunten en meningen zijn echter uitsluitend die van de auteur(s) en weerspiegelen niet noodzakelijk die van de Europese Unie of het Nederlandse Nationale Agentschap Erasmus+ Onderwijs & Training. Noch de Europese Unie, noch de financierende instantie kan hiervoor verantwoordelijk worden gehouden. Projectnummer: 2025-1-NL01-KA220-ADU-000357345.

Medegefinancierd door
de Europese Unie

OVER FRIIV

FRIIV (Female Refugees Integration and Inclusion through Volunteering) is een Europees Erasmus+-samenwerkingspartnerschap op het gebied van volwasseneneducatie dat tot doel heeft inclusie, diversiteit en maatschappelijke participatie in heel Europa te versterken door middel van vrijwilligerswerk.

Het project richt zich op vrouwelijke vluchtelingen van over de hele wereld en erkent hun potentieel niet alleen als begunstigden van steun, maar ook als actieve bijdragers aan de Europese samenleving. Door vrijwilligersmanagers en vrouwen met vluchtelingenervaring te empoweren, werkt FRIIV aan het creëren van meer inclusieve, bewuste en gevoelige vrijwilligersomgevingen.

FRIIV wordt gecoördineerd door de Erasmus Universiteit Rotterdam en uitgevoerd door een consortium van universiteiten, ngo's en deskundigenorganisaties uit heel Europa.

Lay-out: AMU-team

Datum van publicatie: september 2026

SAMENVATTING

Dit rapport presenteert de resultaten van het werk van de leden van het FRIIV-consortium. De in Werkpakket 2 beschreven taken zijn tussen december 2025 en juni 2026 uitgevoerd op basis van tools die tijdens de Europese Onderzoeksbijeenkomst in Rotterdam in december 2025 zijn ontwikkeld. De consortiumleden identificeerden vervolgens aandachtsgebieden met 113 trefwoorden, gegroepeerd in 17 hoofdcategorieën. Op basis hiervan werd een literatuurstudie uitgevoerd. Tegelijkertijd werden ook elf focusgroepinterviews gehouden, waarbij in elk consortiumland twee of drie interviews werden afgenomen. Uiteindelijk verzamelde en compileerde het AMU-team de informatie, die samen met de door de consortiumleden verstrekte analyses de basis vormde voor dit rapport. Het is beschikbaar in zeven talen (Engels, Nederlands, Frans, Slowaaks, Pools, Portugees en Oekraïens) voor breed gebruik door vrijwilligersmanagers of iedereen die vrijwilligerswerk doet in de context van migratie- en vluchtelingenkwesties.

Dit rapport maakt deel uit van het Erasmus+-project FRIIV, dat ook een handboek voor vrijwilligersmanagers en een training voor vrijwilligersmanagers en vrouwen met een vluchtelingenachtergrond zal omvatten.

Alle deliverables zijn beschikbaar op de projectwebsite: WWW.FRIIV-EU.ORG

Trefwoorden: uitdagingen voor vluchtelingen, vrouwelijke vrijwilligers, goede praktijken bij de aanpassing van migranten, integratie, Oekraïense gedwongen migranten.

INHOUDSOPGAVE

OVER FRIIV.....	2
SAMENVATTING	3
HOOFDSTUK 1. INLEIDING TOT FRIIV	5
HOOFDSTUK 2. DESKRESEARCH: GEGEVENS, RESULTATEN EN ANALYSE	10
Deskresearch - Gegevens.....	11
Meest gebruikte trefwoorden	11
A. Uitdagingen voor vluchtelingen	11
B. Praktijken	11
C. Sociaal-demografie.....	12
D. EU, internationale en nationale wetten en procedures	12
E. Oekraïense context.....	13
1. Geografische bijzonderheden	13
2. Gastgemeenschappen	15
3. Infrastructuur voor vrijwilligerswerk.....	16
4. Onderwijssysteem en onderwijsbeleid	17
5. Oekraïense vrouwelijke vluchtelingen	19
6. Uitsluiting van vrouwen	21
7. Inclusie.....	22
HOOFDSTUK 3. FOCUSGROEPINTERVIEWS	24
DE LIJST MET VRAGEN DIE ALS RICHTLIJN DIENDEN VOOR DE FOCUSGROEPINTERVIEWS	24
Focusgroepinterviews.....	26
1. De opvang in nieuwe omgevingen.....	27
2. Uitdagingen bij aankomst en reacties van de lokale bevolking.....	30
3. Belemmeringen.....	31
4. Het gevoel van tijdelijkheid	32
5. De voorgestelde oplossingen: activisme en vrijwilligerswerk van vluchtelingen.....	34
HOOFDSTUK 4. CONCLUSIE	38
1. Etnische diaspora's	38
2. Opvang door de lokale bevolking	38
3. Gevoel van verbondenheid.....	39
4. Alledaagse problemen	39

HOOFDSTUK 1. INLEIDING TOT FRIIV

Gedwongen ontheemding blijft wereldwijd toenemen, waarbij momenteel 122,6 miljoen mensen uit hun huizen zijn verdreven (UNHCR, 2026). Aanhoudende conflicten, natuurrampen en andere crises wijzen erop dat dit aantal de komende jaren waarschijnlijk zal toenemen. Door de verliezen die gepaard gaan met ballingschap hebben vluchtelingen vaak maar weinig middelen om de uitdagingen van het weer opbouwen van hun leven en het integreren in nieuwe samenlevingen het hoofd te bieden. Het ondersteunen van vluchtelingen bij het heropbouwen en uitbreiden van hun sociale netwerken is daarom essentieel voor een succesvolle integratie. Vrijwilligerswerk kan een belangrijke rol spelen in dit proces. Wanneer vrijwilligersorganisaties kansen bieden aan vluchtelingen, moeten ze omgevingen creëren die de ingrijpende gevolgen van gedwongen ontheemding erkennen en begrijpen. Vrijwilligerswerk wordt vaak gezien als een weg naar arbeidsmarktparticipatie, persoonlijke ontwikkeling en maatschappelijke betrokkenheid. Het is ingebed in een breder discours van 'goed burgerschap', waarbij vrijwilligerswerk een technologie van het zelf wordt: een instrument waarmee vluchtelingen worden aangemoedigd om zich te transformeren tot geïdealiseerde burgers (Yin Yap, Byrne en Davidson, 2011). Uit onderzoek blijkt echter dat deze trajecten niet voor alle vluchtelingen even toegankelijk zijn. Mannelijke vluchtelingen verwerven vaak onafhankelijkheid en maatschappelijke participatie, zelfs voordat het formele burgerschap wordt toegekend, terwijl vrouwelijke vluchtelingen te maken hebben met aanhoudende belemmeringen (Ouacha & Meijs, 2024). In heel Europa blijft de deelname van vrouwelijke vluchtelingen aan vrijwilligerswerk laag, wat bijdraagt aan hun oververtegenwoordiging onder de meest sociaal geïsoleerde groepen – een isolement dat vaak blijft bestaan, zelfs na het verkrijgen van het Europees burgerschap.

In de afgelopen jaren heeft het maatschappelijk middenveld over de hele wereld, en met name binnen de Europese Unie, ongekenste steun gemobiliseerd voor vluchtelingen die op de vlucht zijn voor oorlog, conflicten en klimaatgerelateerde crises. In deze context onderzoekt het FRIIV-project hoe organisaties die met vrijwilligers werken vrouwelijke vluchtelingen effectiever als vrijwilligers kunnen betrekken. Het leidt vrijwilligersmanagers op om effectiever om te gaan met vrouwelijke vrijwilligers met een vluchtelingenachtergrond en om te begrijpen hoe emoties zoals empathie de overgang van isolement naar integratie en inclusie in hun nieuwe samenlevingen kunnen ondersteunen. Om de obstakels aan te pakken waarmee vrijwilligersorganisaties worden geconfronteerd, namelijk het gebrek aan diversiteit en de beperkte aanwezigheid van vrijwilligers met vluchtelingenservaring. FRIIV richt zich ook op het werven en behouden van vrouwelijke vrijwilligers met vluchtelingenservaring. Hun inzichten kunnen organisatiestrategieën versterken om vrouwelijke vluchtelingen als vrijwilligers te betrekken. Daarmee draagt FRIIV rechtstreeks bij aan de Europese prioriteit om inclusie en diversiteit in het vrijwilligerswerk te bevorderen, en aan het bredere doel om een actieve en inclusieve Europese samenleving op te bouwen. Door zich te richten op vrouwelijke vluchtelingen met zowel een Europese (bijv. Oekraïense) als een niet-Europese achtergrond, versterkt FRIIV het vermogen van vrijwilligersmanagers en voormalige vluchtelingenvrijwilligers om meer inclusieve en cultureel diverse vrijwilligersomgevingen te

creëren. De participatie van vrouwelijke vluchtelingen blijft verre van mainstream, deels vanwege hardnekkige vooroordelen die een niet-Europese afkomst associëren met achterstand, isolement of een beperkte opleiding (Ouacha & Meijs, 2024). De innovatieve aanpak van FRIIV plaatst intercultureel begrip en de uitwisseling van verhalen centraal in de betrokkenheid van vrijwilligers, waardoor vrouwelijke vluchtelingen niet alleen worden geïntegreerd, maar ook worden erkend als bijdragers en kennisdragers.

Europa blijft vluchtelingen opvangen en is een belangrijke bestemming voor asielzoekers van zowel binnen als buiten het continent. In 2023 hebben 19,5 miljoen vluchtelingen asiel aangevraagd in een Europees land (UNHCR, 2026). Vrouwelijke vluchtelingen, die vaak een grotere kwetsbaarheid ervaren dan hun mannelijke tegenhangers, belichamen aanzienlijke reserves aan veerkracht, intercultureel inzicht en inspiratie. FRIIV streeft ernaar om deze sterke punten te benutten om duurzame vormen van kennisuitwisseling en interactie op te bouwen via vrijwilligerswerk, en biedt een model dat in andere contexten kan worden gerepliceerd. Door de stemmen van vrouwelijke vrijwilligers met een vluchtelingenachtergrond te versterken, zodat ze voor zichzelf kunnen spreken, hun ervaringen kunnen delen en hun trajecten naar veiligheid en vrijheid kunnen verwoorden, introduceert FRIIV een nieuwe methode voor het cultiveren van een pan-Europese identiteit die gebaseerd is op geleefde ervaring en wederzijds begrip. De verspreiding van gedetailleerde persoonlijke verhalen in heel Europa zal zich uitstrekken tot buiten de vrijwilligerssector en bijdragen aan breder maatschappelijk leren. Door hun deelname aan FRIIV zullen vrijwilligersmanagers en voormalige vluchtelingenvrijwilligers beter toegerust zijn om de kwaliteit en inclusiviteit van vrijwilligerswerk te verbeteren, wat een hoeksteen blijft van burgerschapsvorming en sociale cohesie. Hoewel uit onderzoek blijkt dat de voordelen van vrijwilligerswerk complex en gevarieerd zijn, met name voor personen die kwetsbaar zijn, laat het ook zien dat vrijwilligerswerk sociale interactie, nieuwe relaties en wat wetenschappers omschrijven als 'sociaal kapitaal', 'vertrouwen' of 'sociale cohesie' kan bevorderen. Door zich specifiek te richten op vrouwelijke vluchtelingen, wil FRIIV hun overgang uit hun isolement ondersteunen, maar ook het vermogen van maatschappelijke organisaties versterken om sociale banden op te bouwen tussen etnische, sociale en lokale gemeenschappen.

FRIIV bevordert de geselecteerde prioriteiten door volwasseneneducatiemogelijkheden te bieden aan vrijwilligersmanagers en aan vrouwelijke vrijwilligers die zelf ooit vluchteling waren. Het project versterkt hun capaciteit om de inclusie van vrouwelijke vrijwilligers van alle leeftijden en met zowel een Europese (bijv. Oekraïense) als een niet-Europese vluchtelingenachtergrond te verbeteren. De prioriteit van inclusie en diversiteit is in het hele project verankerd: FRIIV bevordert meer inclusieve en cultureel diverse vrijwilligersomgevingen die het belang erkennen van het behoud van culturele identiteit en het verdiepen van het begrip van het publiek over wat het betekent om uit het land van herkomst te vluchten, ergens anders een nieuw leven op te bouwen, een nieuwe taal te leren en interculturele kloven te overbruggen. Voor veel vluchtelingen vinden deze processen onvrijwillig plaats en worden ze gedreven door de

fundamentele menselijke behoefte aan veiligheid en overleving. Het project positioneert leermogelijkheden en capaciteitsontwikkeling als centrale mechanismen om vrouwelijke vluchtelingen in staat te stellen actief deel te nemen aan de samenleving. Door vrijwilligerswerk kunnen deelnemers praktische en beroepsvaardigheden verwerven die toekomstige werkgelegenheid en persoonlijke ontwikkeling ondersteunen, zelfs terwijl ze blijven omgaan met de psychologische gevolgen van gedwongen ontheemding. FRIIV zorgt ervoor dat deze leermogelijkheden toegankelijk zijn voor vrijwilligersmanagers en voormalige vluchtelingenvrijwilligers met diverse etnische, culturele en generatieachtergronden, waardoor continu leren en het verwerven van nieuwe vaardigheden die relevant zijn voor hun toekomstige rollen worden bevorderd.

FRIIV bevordert ook gemeenschappelijke waarden en maatschappelijke betrokkenheid door de actieve deelname van vrouwelijke vluchtelingen als potentiële vrijwilligers aan te moedigen. Deze betrokkenheid draagt bij aan een meer verenigde toekomst, gebaseerd op kwaliteitsonderwijs en een authentieke Europese identiteit. Door deel te nemen aan vrijwilligersactiviteiten die gericht zijn op gedeelde verhalen en culturele verhalen, ontwikkelen deelnemers een dieper begrip van de Europese waarden en democratische beginselen die ten grondslag liggen aan integratie, verbondenheid en identiteitsvorming. Door hun betrokkenheid bij vrijwilligersinitiatieven worden vrouwelijke vluchtelingenvrijwilligers en vrijwilligersmanagers actieve bijdragers aan het maatschappelijk leven in hun lokale gemeenschappen, met effecten die zich uitstrekken tot regionaal, nationaal en Europees niveau. Het project versterkt het vermogen van de vrijwilligers- en integratiesectoren om meer inclusieve praktijken toe te passen, waardoor de kansen voor sociale groepen die extra kwetsbaar zijn, zoals vrouwelijke vluchtelingen, worden vergroot. Door zich te richten op vrijwilligersmanagers en voormalige vluchtelingenvrijwilligers, verhoogt FRIIV het bewustzijn, de kennis en de praktische competentie bij het betrekken van vrouwelijke vluchtelingen als potentiële vrijwilligers.

De toegevoegde waarde van vrijwilligerswerk verschilt voor individuele vrouwen. Vrouwelijke vluchtelingen die in Europa aankomen, alleen of met partners en kinderen, vertegenwoordigen een breed spectrum aan opleidingsniveaus, van hoogopgeleid tot analfabeet (Ouacha & Meijs, 2024). Ze komen uit stedelijke en landelijke gebieden, verschillende sociale klassen en diverse religieuze gemeenschappen. Voor velen wordt vrijwilligerswerk een essentieel instrument om sociale banden op te bouwen en bij te dragen aan de Europese samenleving. Het maakt het mogelijk om ervaringen te delen, elkaar te ondersteunen en toekomstige ambities te koesteren, elementen die nauw aansluiten bij de EU-waarde van solidariteit zoals verwoord in artikel 2 van het Verdrag betreffende de Europese Unie. Uit bewijs blijkt dat vrijwilligerswerk een uniek instrument is dat in staat is om een breed scala aan Europese, nationale en regionale uitdagingen aan te pakken (Artsen Zonder Grenzen, 2026). Onder de juiste omstandigheden levert het duidelijke toegevoegde waarde op voor diverse onderwerpen, groepen en organisatorische contexten. FRIIV speelt in op de behoefte aan een versterkt en op maat gemaakt programma voor volwasseneneducatie voor vrijwilligersmanagers en voormalige vluchtelingenvrijwilligers. De vaardigheden en competenties die zij verwerven, zullen hen in staat stellen om meer

gestructureerde, ondersteunende en zinvolle kansen te creëren voor vrouwelijke vluchtelingen als vrijwilligers, waardoor deze vrouwen niet alleen als begunstigden van ondersteuning worden gepositioneerd, maar ook als degenen die daaraan bijdragen. Beter opgeleide vrijwilligersmanagers zullen in staat zijn om vrouwelijke vluchtelingen en voormalige vluchtelingen te helpen hun ervaringen uit het verleden te verwerken en hun ervaringen met het weer opbouwen van hun leven te integreren, waardoor de inclusiviteit, kwaliteit en toegankelijkheid van vrijwilligersmogelijkheden worden verbeterd en de maatschappelijke participatie onder gemarginaliseerde groepen wordt vergroot. Dit zal worden bereikt door de directe doelgroep van het project - vrijwilligersmanagers die zelf een vluchtelingenachtergrond kunnen hebben - op te leiden om hun vaardigheden, zelfvertrouwen en intercultureel maatschappelijk bewustzijn te vergroten. Het project zal ook ten goede komen aan vrouwelijke vluchtelingen die vrijwilligerswerk willen doen, aangezien de 'poortwachters' van vrijwilligersfuncties beter voorbereid zullen zijn om hen te ondersteunen.

Het FRIIV-partnerschap brengt organisaties uit meerdere sectoren samen, waaronder infrastructuur en opleiding voor vrijwilligerswerk, de academische wereld, op gender gerichte non-profitorganisaties, organisaties voor de empowerment van vluchtelingen en community-accelerators. Deze partners dekken gezamenlijk formeel, niet-formeel en informeel onderwijs. Het project heeft een sterk potentieel om beroepsopleiding en niet-formeel leren te beïnvloeden door de betrokkenheid van vrijwilligers, waaronder vrouwelijke vluchtelingenvrijwilligers. Deze vrijwilligers, met name degenen met een formele opleiding, kunnen academische en praktische kennis vertalen in toegankelijke vormen die vrijwilligersmanagers en voormalige vluchtelingenvrijwilligers helpen om omgevingen te creëren waarin vrouwelijke vluchtelingen zich geïntegreerd, begrepen en erkend voelen, zowel als mensen als potentiële vrijwilligers.

Het project maakt ook gebruik van digitale technologieën om het potentieel voor grensoverschrijdend vrijwilligerswerk te vergroten. In een context waarin sociale media een steeds belangrijkere rol spelen bij vrijwilligerswerk, kunnen de digitale componenten van FRIIV helpen om geïsoleerde vrouwelijke vluchtelingen te bereiken en een grootschalige impact te genereren in interculturele, intergenerationele en gemeenschapsgerichte omgevingen. Door zich te richten op de inclusie van vrouwelijke vluchtelingen als potentiële vrijwilligers, creëert FRIIV een basis voor deze vrouwen om leeftijdsgenoten binnen hun eigen gemeenschappen te betrekken. Als insiders van vluchtelingenservaringen en outsiders van inheemse Europese samenlevingen bevinden zij zich in een unieke positie om intercultureel begrip te bevorderen. Het project laat zien hoe zinvolle betrokkenheid van minderheidsgroepen kan leiden tot inclusieve resultaten die weerklank vinden in diverse maatschappelijke contexten in de EU. Door zich te richten op een kwetsbare groep die in elk Europees land aanwezig is, zij het in verschillende mate, zoals in Polen en Slowakije met Oekraïense vluchtelingen, draagt FRIIV bij aan een dieper begrip van de hedendaagse uitdagingen op het gebied van integratie en inclusie.

Uiteindelijk versterkt het project de Europese vrijwilligerscultuur als een ruimte voor leren en persoonlijke ontwikkeling voor vrijwilligersmanagers, voormalige vluchtelingenvrijwilligers en

vrouwelijke vluchtelingen die vrijwilligerswerk willen doen. Door middel van training op maat, kennis, tools en voortdurende ondersteuning via toegewijde trainers, een projectwebsite en een community of practice verbetert FRIIV de kwaliteit, toegankelijkheid en diversiteit van vrijwilligersmogelijkheden. Dit vergroot op zijn beurt de maatschappelijke participatie van gemarginaliseerde groepen en verbetert de inclusiviteit en effectiviteit van vrijwilligersorganisaties. Onderzoek toont aan dat mensen die zich geïsoleerd of ondervertegenwoordigd voelen, zich vaak terugtrekken uit de samenleving en uit interculturele en intergenerationele debatten. Vrouwelijke vluchtelingen, zowel huidige als voormalige, bieden unieke ervaringen, verhalen en culturele perspectieven die alle sectoren van de samenleving kunnen verrijken. Door middel van zijn resultaten, waaronder het state of the art rapport, het trainingspakket en de pilotactiviteiten, geeft FRIIV vrijwilligersmanagers, die zelf voormalige vluchtelingen kunnen zijn, het vertrouwen en de competentie om vrouwelijke vluchtelingen te ondersteunen bij het worden van vrijwilligers, wat zorgt voor een langetermijneffect in heel Europa.

Referenties:

Ouacha M, Meijs L, Biekart K. Diasporische filantropie en het gevoel van verbondenheid als uitdrukking van diasporische culturele identiteit en inclusie. *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*. 2024;35(6):1081-1090. doi:10.1007/s11266-024-00674-3

Su Yin Yap, Angela Byrne, Sarah Davidson, From Refugee to Good Citizen: A Discourse Analysis of Volunteering, *Journal of Refugee Studies*, Volume 24, Issue 1, maart 2011, pagina's 157–170, <https://doi.org/10.1093/jrs/feq036>

Websites:

De vluchtelingenorganisatie van de VN, <https://www.unhcr.org/pl/>
Artsen zonder Grenzen, <https://www.doctorswithoutborders.org/>

HOOFDSTUK 2. DESKRESEARCH: GEGEVENS, RESULTATEN EN ANALYSE

Het state of the art rapport heeft tot doel de initiële fase van het FRIIV-project te ondersteunen door een systematische analyse uit te voeren van de opleidingsbehoeften van de doelgroepen en een geschikt opleidingspakket te leveren voor vrijwilligersmanagers in de FRIIV-partnerlanden: België, Nederland, Polen, Portugal en Slowakije. Tijdens de FRIIV-kick-offbijeenkomst in Rotterdam in december 2025 (Europese onderzoeksbijeenkomst) werden op maat gemaakte tools (datamatrix van trefwoorden) voor het deskresearch en de focusgroepinterviews ontwikkeld - een lijst met vragen, interviewinstructies en een ethische code. De trefwoordenmatrix was ingedeeld in 17 hoofdcategorieën, die elk 3 tot 11 subcategorieën bevatten (in totaal 113 trefwoorden). De hoofdcategorieën waren gekoppeld aan de interessegebieden die tijdens de workshop van het FRIIV-consortium waren geïdentificeerd. Ze omvatten theoretische en juridische concepten, alledaagse uitdagingen en praktijken, allemaal geworteld in de vluchtelingencontext, met verwijzing naar de problemen van vrouwelijke vluchtelingen.

Tijdens de fase van het deskresearch werkte elk nationaal team onafhankelijk. Het hulpmiddel, een lijst met trefwoorden die tijdens de Europese onderzoeksbijeenkomst in Rotterdam was opgesteld, werd gebruikt om de op geografische basis geselecteerde literatuur te bekijken en te analyseren, met een voorkeur voor gegevens, onderzoek en land specifieke informatie. Met behulp van een trefwoordenmatrix en een algemeen instructiebestand dat vijf keer werd gerepliceerd, één keer voor elk nationaal team, slaagde het FRIIV-team erin om nationale onderzoekbronnen te analyseren om de belangrijkste aandachtsgebieden te identificeren. De resultaten, gebaseerd op 30–60 teksten die door elk nationaal team zijn geanalyseerd, zijn gebruikt voor het opstellen van dit rapport. Alle resultaten zijn beschikbaar op de projectwebsite <https://www.friiv-eu.org/>.

Deskresearch - Gegevens

Meest gebruikte trefwoorden

In het onderstaande gedeelte worden de belangrijkste categorieën en subcategorieën met de meest gebruikte trefwoorden gepresenteerd. De frequentie is gebaseerd op een corpus van 198 teksten in studies over migratie, vluchtelingen en vrijwilligerswerk die zijn opgesteld door de nationale FRIIV-teams.

A. Uitdagingen voor vluchtelingen

In de hoofdcategorie “Uitdagingen voor vluchtelingen” waren de vijf meest gebruikte subcategorieën: “1.1 Toetreding tot de samenleving/vertrek uit de gemeenschappen”, “1.3 Gebrek aan handelingsbevoegdheid”, “1.5 Gebrek aan middelen versus toegankelijkheid van middelen”, gevolgd door “1.7 Vluchtelingschap (in het algemeen)” en “1.10 Onzekerheid in de sociale context”.

De lijst met uitdagingen kan ook de minder vaak genoemde subcategorieën omvatten: “1.8 Stigmatisering en sociaal labelen” en “1.4 Gebrek aan kennis over hoe de samenleving werkt (banen, onderwijs, gezondheidszorg, bankwezen)”. De lijst geeft een dieper inzicht in de harde realiteit van de vluchtelingenstatus, zoals geanalyseerd in de literatuur die door de consortiumleden is beoordeeld. Andere uitdagingen die in onze trefwoordenmatrix werden gemarkeerd en tijdens de fase van deskresearch vaak aan de orde kwamen, waren “9.1 Toegang tot diensten” en “11.3 Officiële talen als belemmering”. Wat ook moet worden opgemerkt en benadrukt, is het gebrek aan handelingsvrijheid en gezag, waarop vaak wordt gewezen in de hoofdtekst van de geanalyseerde teksten. Het brede scala aan presentaties en manifestaties van het discours over migratie en inclusie kan bijzonder nuttig zijn om het belang van deze termen en de semantische uitdagingen die ze met zich meebrengen te begrijpen. Dit onderwerp werd verder onderzocht in de focusgroepinterviews, toen de deelnemers werd gevraagd om meer details te geven over de uitdagingen waarmee ze werden geconfronteerd tijdens hun reizen naar hun huidige bestemmingen. Deze hoofdcategorie is een van de meest voorkomende keuzes in onze analyses en omvat een breed scala aan uitdagingen, van structurele tot individuele uitdagingen waarmee vluchtelingen in hun buurten worden geconfronteerd. Het geeft inzicht in de individuele obstakels waarmee vluchtelingen bij aankomst worden geconfronteerd.

B. Praktijken

De op één na meest genoemde categorie was „12. Praktijken”, waarbij de meest gebruikte trefwoorden „12.5 Inclusie” en „12.6 Integratie” waren. In dit geval werd een lagere frequentie waargenomen in de categorieën „succesverhalen” en „participatie”. Dit biedt een belangrijk gebied voor analyse en de bevordering van goede praktijken op verschillende locaties. Participatie staat misschien bovenaan de lijst, maar het is een breed begrip dat verschillende

vormen van participatie, samenwerking en collaboratie omvat. Tijdens de focusgroepinterviews werden de deelnemers eveneens gevraagd naar hun persoonlijke perspectieven op ervaringen met participatie, zowel in hun plaatsen van herkomst als in hun nieuwe omgevingen. Hoewel sommige van deze praktijken lokaal zijn ingebed en uniek zijn voor een specifieke sociaaleconomische context, zijn ze het delen waard als individuele reacties op de uitdagingen van het dagelijks leven in vluchtelingencontexten. Andere praktijken, die meer gericht zijn op de gastgemeenschappen, bieden interessante perspectieven op de manier waarop de lokale bevolking zich aanpast aan de nieuwe sociale situatie op de plaatsen waar nieuwkomers arriveren.

C. Sociaal-demografie

Voor de hoofdcategorie „13. Sociaaldemografie”, „13.2 Maatschappelijk middenveld” en „13.3 Gastgemeenschappen” het meest gebruikt. Zoals hierboven vermeld, werd de sociale context van integratie, participatie en inclusie in initiatieven, acties en evenementen belicht. Bij de bespreking van sociaal-demografie als algemene categorie tijdens de Europese Onderzoeksbijeenkomst werd het profiel geschetst van een activist, expert of vrijwilliger die fungeert als centraal punt en positieve energie verspreidt in zijn of haar gemeenschap, buurt, op de werkplek of bij vrijetijdsactiviteiten. De fase van het deskonderzoek toonde de reikwijdte van deze categorie in de literatuur aan en stelde ons in staat om andere perspectieven te verkennen, wat een waardevolle bron van informatie voor de daaropvolgende fasen opleverde.

D. EU, internationale en nationale wetten en procedures

Uit de resultaten blijkt dat trefwoorden die verband houden met het institutionele aspect van het verwelkomen en integreren van nieuwkomers („5.7 EU, internationale en nationale wet- en regelgeving en procedures”) vaak voorkomen. Dit vestigt de aandacht op de formele en juridische procedures die van invloed zijn op het vermogen van mensen om te wonen en te werken, om indien nodig toegang te krijgen tot medische zorg en om hun kinderen in te schrijven in het lokale onderwijssysteem. Deze procedures kunnen fungeren als belemmeringen die verhinderen dat vluchtelingen succesvol integreren of, omgekeerd, hen in staat stellen toegang te krijgen tot ondersteuning en kansen die een succesvolle aanpassing op hun nieuwe plaatsen vergemakkelijken. Het is belangrijk om niet alleen te wijzen op het bestaan van vastgestelde procedures, maar ook op de tijd die nodig is om iemands juridische status te regulariseren en voor de geleidelijke integratie in lokale gemeenschappen. Dit proces wordt noodzakelijkerwijs gevormd door geografische en lokale omstandigheden. De praktijken die zijn geïdentificeerd in de geanalyseerde Oekraïense casussen kunnen worden beschouwd als goede praktijken.

E. Oekraïense context

Tot slot was de Oekraïense context sterk vertegenwoordigd in onze trefwoordenmatrix, met de meest gebruikte trefwoorden “6.1 Centraal-Europese positionering”, en meer specifiek: “14.3 Oekraïense vrouwelijke vrijwilligers” en “16.2 Vrijwilligersinstellingen en -verenigingen”. Dit hangt zeker samen met de geografische casussen van Polen en Slowakije die bij het onderzoek betrokken zijn, maar niet alleen daarmee. In feite is de Oekraïense context duidelijk in alle landen van het FRIIV-consortium. Dit is om vele redenen belangrijk, met name na februari 2022, toen miljoenen Oekraïners in de EU aankwamen. De volgende paragrafen zijn voornamelijk gericht op de goede praktijken die als reactie hierop zijn ontstaan. Hun komst en de verschillende aanpassingspatronen wijzen erop dat veel van de uitgevoerde integratiestrategieën succesvol zijn geweest. In sommige gevallen waren lokale reacties van de basis niet gebaseerd op formele strategieën, maar werden ze gedreven door altruïsme, een bereidheid om te helpen en de onmiddellijke beschikbaarheid van middelen, zoals een logeerkamer, een auto of voedsel. Dergelijke steun was dringend nodig voor vluchtelingen en kon onmiddellijk worden geboden. Zoals hierboven is weergegeven, heeft de trefwoordenmatrix het algemene interessegebied voor ons state of the art rapport geïdentificeerd. Zoals uit de resultaten blijkt, vloeien de uitdagingen voornamelijk voort uit een gebrek aan middelen, hoewel deze niet altijd materieel zijn, en uit moeilijkheden bij de toegang tot beschikbare middelen. Met name het geval van Oekraïense vluchtelingen in Polen laat een hoge mate van behoefte zien in de eerste maanden na aankomst, die wordt vervangen door een toenemende zelfredzaamheid als gevolg van succesvolle aanpassing, erkenning en integratie in hun nieuwe omgeving. In 2022 bedroeg het aantal begunstigden van het socialezekerheidsstelsel uit Oekraïne in Polen meer dan 1,111 miljoen, terwijl het in 2023 148.000 bedroeg. De mate van integratie op de arbeidsmarkt onder Oekraïners in Polen is zeer hoog en bedraagt 90% onder migranten van vóór de oorlog en 70% onder vluchtelingen (bron: OESO 2025).

1. Geografische bijzonderheden

In de selecties van de nationale teams is wat specifiekere informatie opgenomen, ook al geldt een geografische benadering niet in gelijke mate voor alle locaties (d.w.z. België en Nederland verschillen aanzienlijk van Polen en Slowakije wat betreft de patronen van vluchtelingen en gedwongen migratie, bijvoorbeeld wat betreft het tijdstip en de frequentie van aankomsten, het sociaal demografische profiel van nieuwkomers, de vormen van culturele aanpassing, verankering en integratie, en nog veel meer). Historisch gezien heeft Slowakije relatief weinig migranten ontvangen en diende het voornamelijk als doorreisland. Pas na de grootschalige Russische invasie van Oekraïne in 2022 begonnen er grote aantallen migranten in het land aan te komen. De diensten waren daar op dat moment niet op voorbereid en de toegang daartoe was beperkt en moeilijk (bijvoorbeeld het vinden van een arts, het inschrijven van kinderen voor onderwijs, het solliciteren naar een baan en het verkrijgen van financiële ondersteuning). Het land had weinig ervaring en de overheidsadministratie moest snel reageren. Veel studies richten

zich daarom op hoe de initiële toegang tot diensten eruitzag, hoe deze veranderde en of en hoe deze verbeterde. Dit hangt ook nauw samen met een ander trefwoord: "13.2 Maatschappelijk middenveld", dat de hiaten in het staatsstelsel opvulde en mensen hielp die uit Oekraïne waren gevlucht. Veel studies hebben zich gericht op de gebieden waarop het maatschappelijk middenveld de meeste hulp bood of waarop maatschappelijke organisaties het meest effectief waren in het bieden van hulp. Wat het derde trefwoord (14.1) betreft, begon Slowakije de term "ontheemde persoon" ("odídenec" in het Slowaaks) te gebruiken vanwege de grote toestroom van migranten uit Oekraïne en de uitdagingen van hun integratie in de samenleving. Hierdoor kregen zij een tijdelijke beschermingsstatus, wat de administratieve procedures en de toegang tot diensten vereenvoudigde. Dit is een speciale status waarvoor bijstand en uitkeringen werden vastgesteld voor hele gezinnen die aankwamen. Deze status stelt hen in staat om binnen enkele uren of dagen tijdelijke huisvesting en legaal verblijf te verkrijgen. Het biedt onmiddellijke en gratis toegang tot werk zonder dat er speciale vergunningen nodig zijn. Het garandeert toegang tot dringende en, tot op zekere hoogte, standaard gezondheidszorg. Het stelt kinderen in staat om onmiddellijk naar school of de kleuterschool te gaan.

Evenzo heeft de geografische ligging van Polen zijn rol als bestemming voor een aanzienlijk aantal Oekraïense vluchtelingen en ontheemden gevormd sinds de annexatie van de Krim in 2014 en de grootschalige Russische invasie van Oekraïne in 2022. Het Midden-Europese aandachtsgebied lijkt een natuurlijk gevolg te zijn van de processen die hebben geleid tot de grootschalige migratie van mensen die in 2014 begon met de eerste golf Oekraïense vluchtelingen, gevolgd door een tweede, grotere golf in 2022. Dit creëerde vanzelfsprekend een nieuwe context voor sociale dynamiek, waardoor vragen rezen over de sociale capaciteit en over hoe om te gaan met de sociale uitdagingen die gepaard gaan met grootschalige toestromen. Integratie is een van de belangrijkste actuele kwesties in Polen vanwege de toegenomen omvang van de immigratie en het groeiende aandeel van nieuwkomers in de samenleving. Oekraïners, Wit-Russen, Indiërs, Vietnamezen en vele andere nationaliteiten vormen het multiculturele gezicht van de Poolse samenleving. Het is vermeldenswaard dat ze over alle regio's van het land verspreid zijn, voornamelijk vanwege het warme welkom en het ontbreken van belemmeringen voor permanente vestiging. Veel migranten kiezen voor grote steden en zullen in 2026 3-10% van de bevolking van de grootste steden van Polen uitmaken. Hun integratie omvat huisvesting, de arbeidsmarkt, onderwijs en gezondheidszorg. Een aanzienlijk deel van de hulp die in de eerste maanden van hun toegenomen migratie naar Polen in 2022 aan vluchtelingen werd verstrekt, werd verleend door individuele vrijwilligers (vooral in de grensregio), sociale en charitatieve organisaties en instellingen die oorspronkelijk voor andere doeleinden waren opgericht, maar zich in een crisissituatie toediepten op vluchtelingenhelp. Voorbeelden hiervan zijn scholen en kleuterscholen die vluchtelingenkinderen tijdens schooltijd opvingen en naschoolse opvang boden. Bovendien werden scholen vaak centra voor sociale bijstand aan vluchtelingengezinnen en alleenstaande moeders met kinderen, waar warme maaltijden en verschillende vormen van psychologische ondersteuning, taallessen en -cursussen en algemene bijstand werden geboden, wat bijzonder belangrijk was voor alleenstaande moeders die aan het werk gingen. In veel

gevallen was dergelijk werk mogelijk omdat deze onderwijsinstellingen overdag uitgebreide kinderopvang boden. Ook de psychologische en pedagogische beoordeling die werd aangeboden aan kinderen die een migratietrauma en vaak een oorlogstrauma hadden meegemaakt, is het vermelden waard. De volledigheid en het veelzijdige karakter van deze activiteiten, samen met de betrokkenheid van tal van specialisten, vaak zonder kosten voor degenen die in nood verkeren, maakten een adequate aanpassing en integratie op vluchtelingenopvanglocaties mogelijk.

2. Gastgemeenschappen

Kwalitatieve analyses wijzen erop dat informele ondersteuningsactiviteiten van personen die blijken gaven van empathie, openheid en de bereidheid om onbaatzuchtige ondersteuning te bieden, een sleutelrol speelden in het aanpassingsproces van vluchtelingengezinnen. In dit geval fungeerden vrijwilligers als informele begeleiders en ondersteunden ze gezinnen vaak bij het navigeren door de onderwijs-, gezondheidszorg- en sociale welzijnssystemen, waardoor ze de beschikbare ondersteuning effectiever konden benutten. Deze hulp omvatte voornamelijk:

1. het vertalen van documenten en het uitleggen van procedures,
2. hulp bij aanvragen,
3. gezinnen vergezellen bij bezoeken aan instellingen,
4. het regelen van afspraken met medische specialisten,
5. het ondersteunen van gezinnen bij het verkrijgen van diagnoses en officiële beslissingen,
6. assistentie bij de communicatie met scholen en klinieken.

De relaties tussen gastgemeenschappen en vluchtelingen vormen een belangrijk analysegebied in de migratiesociologie, met name in de context van grootschalige gedwongen migratie. In de academische literatuur worden de relaties tussen vluchtelingen en gastgemeenschappen het meest geanalyseerd binnen verschillende theoretische kaders. Ten eerste benadrukt de acculturatietheorie (Berry, 2005) verschillende strategieën voor de aanpassing van migranten (integratie, assimilatie, separatie en marginalisatie), die mede worden bepaald door de houding van de gastgemeenschap. Ten tweede benadrukt het concept van sociaal kapitaal dat de kwaliteit van relaties tussen groepen afhangt van de beschikbaarheid van ondersteuningsnetwerken en het niveau van sociaal vertrouwen. Ten slotte gaat het begrip sociale of gemeenschapscohesie ervan uit dat integratie een wederkerig proces is, dat wordt gevormd door zowel het overheidsbeleid als de dagelijkse sociale interacties. Binnen dit perspectief worden de relaties tussen vluchtelingen en gastgemeenschappen opgevat als dynamisch en veranderlijk, en evolueren ze in de loop van de tijd onder invloed van economische, politieke en culturele factoren. Concluderend zijn de relaties tussen gastgemeenschappen en vluchtelingen in heel Europa dynamisch en multidimensionaal. De eerste fase van intense solidariteit is geleidelijk geëvolueerd tot een complexere configuratie van

interacties, die zowel samenwerking als sociale spanningen omvat. Vanuit een theoretisch perspectief benadrukt de analyse van deze processen de noodzaak om zowel structurele factoren (economisch en institutioneel) als dynamiek op microniveau (cultureel) in overweging te nemen. Alledaagse sociale contacten en de accumulatie van sociaal kapitaal blijken cruciale voorwaarden te zijn voor succesvolle integratieprocessen.

3. Infrastructuur voor vrijwilligerswerk

Een andere belangrijke bron van steun waren mensen van dezelfde nationaliteit die eerder als vluchteling waren aangekomen en zich gedeeltelijk hadden aangepast aan de lokale omstandigheden. In het geval van de Oekraïense gemeenschap in Polen waren dit bijvoorbeeld vaak vrouwen van wie de echtgenoten vóór het uitbreken van de oorlog in 2022 in Polen hadden gewerkt.

Ze hadden kennis van de werking van de instellingen, waren vertrouwd met de lokale omgeving en beschikten over taalvaardigheden om pas aangekomen gezinnen effectief te ondersteunen. Dit soort ondersteuning werd geboden via burens, familieleden of gemeenschapsnetwerken en omvatte zowel informatieve als emotionele ondersteuning.

In de context van gedwongen migratie, met name bij grootschalige humanitaire crises, is het concept van 'vrijwilligersinfrastructuur' naar voren gekomen als een belangrijke analytische categorie om de rol van het maatschappelijk middenveld bij de ondersteuning van vluchtelingen te begrijpen. De infrastructuur voor vrijwilligerswerk kan worden gedefinieerd als het systeem van formele en informele mechanismen die vrijwilligersbetrokkenheid mogelijk maken, coördineren en in stand houden als reactie op maatschappelijke behoeften.

Het omvat organisatiestructuren, samenwerkingsnetwerken, informatiekkanalen en materiële middelen die collectieve actie mogelijk maken. Vanuit een sociologisch perspectief opereert de vrijwilligersinfrastructuur op het snijvlak van institutionele kaders en mobilisatie van de basis. Het omvat zowel gevestigde actoren, zoals niet-gouvernementele organisaties, lokale overheden en internationale organisaties, als informele netwerken van burgers die zich zelf organiseren als reactie op crises. De effectiviteit van een dergelijke infrastructuur hangt af van de dichtheid van sociale netwerken, de beschikbaarheid van middelen en het niveau van vertrouwen binnen een samenleving. In het geval van Oekraïense vluchtelingen speelde de vrijwilligersinfrastructuur een cruciale rol in de beginfase van hun aankomst in andere Europese landen. De snelle mobilisatie van burgers, lokale gemeenschappen en maatschappelijke organisaties maakte een onmiddellijke reactie op dringende behoeften mogelijk, waaronder huisvesting, voedseldistributie en toegang tot onderwijs en gezondheidszorg. Deze vorm van bottom-up organisatie compenseerde gedeeltelijk de beperkte paraatheid van formele instellingen, wat het belang van burgerbetrokkenheid in noodsituaties aantoont. Tegelijkertijd is de vrijwilligersinfrastructuur niet statisch, maar evolueert ze in de loop van de tijd. In de beginfase wordt deze infrastructuur meestal gekenmerkt door spontaniteit en een hoge mate van maatschappelijke mobilisatie. Naarmate de behoeften langer aanhouden, wordt de duurzaamheid van vrijwilligerswerk echter

een centraal punt van zorg. Dit leidt vaak tot de institutionalisering van voorheen informele praktijken en de ontwikkeling van meer gestructureerde vormen van coördinatie tussen openbare instellingen en maatschappelijke organisaties. Bovendien heeft het functioneren van de vrijwilligersinfrastructuur belangrijke gevolgen voor de relaties tussen vluchtelingen en gastgemeenschappen. Enerzijds versterkt het de sociale cohesie door direct contact, empathie en solidariteit te bevorderen. Aan de andere kant kan langdurige afhankelijkheid van vrijwilligerssteun leiden tot vermoeidheid onder vrijwilligers en spanningen met betrekking tot de verdeling van middelen.

Concluderend vormt de infrastructuur voor vrijwilligerswerk een cruciaal onderdeel van de maatschappelijke reacties op gedwongen migratie. De analyse ervan biedt waardevolle inzichten in het vermogen van gastlanden om middelen te mobiliseren, acties te coördineren en ondersteuningsmechanismen in de loop van de tijd in stand te houden, met name in situaties waarin formele institutionele reacties ontoereikend zijn.

4. Onderwijssysteem en onderwijsbeleid

Sinds het uitbreken van de oorlog in Oekraïne in februari 2022 hebben de onderwijssystemen in veel Europese landen een snelle transformatie ondergaan als reactie op het toegenomen aantal vluchtelingenkinderen, van wie de meerderheid met hun moeders is aangekomen. De vluchtelingenpopulatie uit Oekraïne is sterk gefeminiseerd, aangezien vrouwen en kinderen de dominante demografische groep vormen onder degenen die bescherming zoeken. Deze demografische structuur heeft belangrijke gevolgen voor het functioneren van het onderwijssysteem, aangezien vrouwen een centrale rol spelen bij het bemiddelen van de toegang van kinderen tot onderwijs, het ondersteunen van aanpassingsprocessen en het navigeren door institutionele vereisten. Het Poolse onderwijssysteem integreert Oekraïense vluchtelingeleerlingen bijvoorbeeld voornamelijk via twee institutionele trajecten: opname in reguliere klassen en deelname aan voorbereidende eenheden die zijn bedoeld voor leerlingen met beperkte Poolse taalvaardigheid.

Deze voorbereidende klassen bieden aangepaste leerplannen en extra taalkundige ondersteuning, terwijl ze in overeenstemming blijven met het nationale kerncurriculum. Vanuit een genderperspectief zijn dergelijke regelingen bijzonder belangrijk voor meisjes, aangezien taalbarrières en aanpassingsproblemen kunnen samenspelen met gender gerelateerde verwachtingen met betrekking tot gedrag, sociale rollen en deelname aan het schoolleven. Belangrijk is dat de gender gerelateerde structuur van vluchtelingenmigratie inhoudt dat vrouwen zich vaak verantwoordelijk voelen voor het waarborgen van de onderwijsparticipatie van kinderen, vaak onder omstandigheden van economische onzekerheid en beperkte institutionele ondersteuning. Deze situatie kan hun vermogen om volledig deel te nemen aan het onderwijssysteem beperken, vooral wanneer taalbarrières, werkdruk en zorgtaken elkaar kruisen. Bijgevolg hangt de effectiviteit van het beleid voor integratie in het onderwijs niet alleen af van interventies op schoolniveau, maar ook van bredere sociaaleconomische ondersteuning

die gericht is op vluchtelingenvrouwen. Het is opmerkelijk dat, hoewel het Poolse onderwijssysteem met succes een hybride model heeft geïmplementeerd dat reguliere inclusie combineert met gerichte ondersteuningsmechanismen, de effectiviteit op de lange termijn afhangt van de integratie van een genderbewust perspectief. Het aanpakken van de onderwijsbehoeften van Oekraïense vluchtelingenmeisjes en het ondersteunen van de cruciale rol van vluchtelingenvrouwen in onderwijsprocessen zijn essentieel om gelijke toegang tot onderwijs te waarborgen en het voortbestaan van ongelijkheden in de context van gedwongen migratie te voorkomen. Het aanpassingsproces voor vluchtelingenkinderen omvat het tegelijkertijd functioneren in nieuwe taalkundige, culturele, sociale en onderwijs gerelateerde omgevingen. Leerlingen bevinden zich in een omgeving waar sociale normen, schoolorganisatie en onderwijsverwachtingen vaak verschillen van hun ervaringen in hun land van herkomst. Ervaringen met oorlog, geweld, gedwongen migratie, verlies van een gevoel van veiligheid en scheiding van dierbaren maken de aanpassing nog ingewikkelder. Onderzoek wijst uit dat een effectieve aanpassing wordt vergemakkelijkt door positieve relaties met leeftijdsgenoten en leraren, een gevoel van verbondenheid met de schoolgemeenschap en activiteiten die interculturele integratie ondersteunen.

Factoren die het proces van aanpassing van leerlingen uit Oekraïne aan de schoolomgeving in hun Europese gastland vergemakkelijken, met name tijdens de eerste periode van hun verblijf, waren onder meer eerdere institutionele ervaring met het werken met buitenlandse leerlingen, de aanwezigheid van personeelsleden die Oekraïens of Russisch beheersen en het bestaan van Oekraïense leerlingen die vóór het uitbreken van de oorlog waren gemigreerd.

Deze factoren kunnen worden geïnterpreteerd vanuit het perspectief van institutioneel en sociaal en cultureel kapitaal, wat de aanpassing ondersteunt door een gunstigere communicatieve omgeving te bevorderen en taalkundige en culturele barrières te verminderen. De situatie van gezinnen die kinderen met een beperking of andere speciale onderwijsbehoeften opvoeden, is bijzonder complex. In veel gevallen verlieten gezinnen hun land van herkomst zonder de medische, psychologische en onderwijs gerelateerde documentatie van het kind. Dit vereist herhaalde diagnostische procedures. Ouders moeten specialistische consulten krijgen, medische documentatie verzamelen, een diagnose ondergaan bij een centrum voor psychologische en educatieve begeleiding en een beslissing verkrijgen over de behoefte aan speciaal onderwijs. Taalbarrières, beperkte kennis van de lokale institutionele systemen en de lasten die voortvloeien uit migratie-ervaringen vormen een aanzienlijke belemmering voor de uitvoering van deze activiteiten.

Het aanpassingsproces voor vluchtelingenkinderen is multidimensionaal en gaat verder dan activiteiten die uitsluitend door de school worden ondernomen. Informele sociale ondersteuningsnetwerken, opgezet door personen die zich laten leiden door empathie en sociale solidariteit, evenals door leden van de migrantengemeenschap die eerder het aanpassingsproces hebben doorlopen, zijn bijzonder belangrijk. Voor kinderen met speciale onderwijsbehoeften is

het cruciaal om gezinnen te ondersteunen bij het navigeren door de diagnostische en onderwijssystemen.

De ervaringen van de onderzochte gezinnen wijzen erop dat de effectiviteit van het integratieproces niet alleen afhangt van institutionele oplossingen, maar ook van de kwaliteit van sociale relaties, de bereidheid van lokale gemeenschappen om op vrijwillige basis hulp te bieden en het vermogen van de school om een veilige, inclusieve omgeving te creëren waarin de diversiteit van migratie-ervaringen wordt erkend.

5. Oekraïense vrouwelijke vluchtelingen

In de context van gedwongen migratie uit Oekraïne krijgt de situatie van vrouwelijke vluchtelingen steeds meer aandacht in humanitair en sociaal onderzoek. Uit beschikbare gegevens blijkt dat de vluchtelingenpopulatie uit Oekraïne sterk gefeminiseerd is, aangezien vrouwen en kinderen de meerderheid vormen van degenen die zijn gevlucht, voornamelijk vanwege beperkingen op de mobiliteit van mannen in de dienstplichtige leeftijd (CARE, 2026; UNHCR, 2026).

In sommige analyses vormen vrouwen een dominant aandeel van de volwassen vluchtelingen, waarbij schattingen erop wijzen dat zij het grootste deel van de vluchtelingenpopulatie in gastlanden uitmaken (Bogoni & Normann, 2024). Uit onderzoek blijkt dat vrouwelijke vluchtelingen specifieke uitdagingen ondervinden die verband houden met gender gerelateerde rollen en verantwoordelijkheden, waaronder zorgtaken, beperkingen op de arbeidsmarkt en economische kwetsbaarheid. Deze uitdagingen worden vaak versterkt door de verantwoordelijkheid voor begeleidende kinderen, wat niet alleen de arbeidsmarktparticipatie van vrouwen beperkt, maar ook hun vermogen om de onderwijsintegratie van hun kinderen te ondersteunen vormgeeft (Huliaieva, 2024). Bovendien blijkt uit rapporten over het toezicht op bescherming dat vrouwen onevenredig worden getroffen door discriminatie en stigmatisering, wat wijst op het gender gerelateerde karakter van integratieprocessen in gastlanden (International Rescue Committee [IRC], 2026).

Vanuit een onderwijsperspectief spelen vrouwen een cruciale bemiddelende rol bij het vergemakkelijken van de toegang tot onderwijs, het navigeren door administratieve systemen en het ondersteunen van de leertrajecten van kinderen. Ondanks deze centrale rol blijven de specifieke beperkingen en behoeften van vrouwelijke vluchtelingen onderbelicht, met name wat betreft hun invloed op de onderwijsresultaten van kinderen. Het ontbreken van systematisch verzamelde, naar geslacht uitgesplitste gegevens beperkt de ontwikkeling van gerichte onderwijsbeleidsmaatregelen en -interventies verder (CARE, 2026).

Binnen dit bredere kader blijft de situatie van meisjes in het onderwijs een onderontwikkeld analysegebied. Hoewel meisjes een aanzienlijk deel van de vluchtelinglerlingen uitmaken vanwege de structuur van migratie, worden hun ervaringen in onderwijsonderzoek zelden afzonderlijk onderzocht. Bestaande onderzoeken wijzen erop dat vluchtelingenkinderen te maken hebben met meerdere psychosociale uitdagingen die verband houden met oorlog en

ontheemding, waaronder trauma, een verminderd gevoel van stabiliteit en onzekerheid over de toekomst, die allemaal een negatieve invloed hebben op de betrokkenheid bij school en het welzijn (UNICEF, 2026).

Bovendien benadrukken rapporten aanhoudende problemen bij de integratie met leeftijdsgenoten, waaronder sociaal isolement, beperkte interactie met leerlingen uit het gastland en de vorming van parallelle netwerken van leeftijdsgenoten. Deze processen kunnen bijdragen aan een verminderde deelname aan het schoolleven en een lagere mate van betrokkenheid bij het onderwijs. Ervaringen met discriminatie, waaronder verbale agressie en sociale uitsluiting, bemoeilijken het proces van educatieve integratie voor vluchtelingenkinderen verder (IRC, 2026).

Adolescente meisjes kunnen te maken krijgen met extra risico's die verband houden met gender gerelateerde verwachtingen, waaronder het op zich nemen van zorgtaken binnen het huishouden, sociale druk om zich te conformeren en beperkingen die voortvloeien uit culturele normen. In combinatie met structurele belemmeringen zoals beperkte kennis van het onderwijssysteem, taalmoeilijkheden en economische beperkingen, kunnen deze factoren de kans op onderbrekingen in onderwijstrajecten of verminderde deelname aan formeel onderwijs vergroten (CARE, 2026). Vanuit een vergelijkend perspectief vormen genderverschillen een belangrijke, maar nog steeds onvoldoende onderzochte dimensie van vluchtelingeneducatie. Hoewel zowel meisjes als jongens worden getroffen door kernuitdagingen zoals ontheemding, trauma en onderbroken onderwijs, blijkt uit bewijs dat ze deze uitdagingen mogelijk anders ervaren en erop reageren. Meisjes hebben meer kans om stress te internaliseren en zich terug te trekken, angst te vertonen of minder zichtbaar te zijn wat betreft hun onderwijsmoeilijkheden, terwijl jongens eerder geneigd zijn om uitdagingen te externaliseren via gedragsproblemen of conflicten. Dit verschil heeft gevolgen voor de patronen van erkenning en ondersteuning door leerkrachten, aangezien geïnternaliseerde problemen binnen schoolomgevingen mogelijk minder zichtbaar blijven.

Genderverschillen zijn ook duidelijk zichtbaar in processen van sociale integratie. Hoewel zowel meisjes als jongens uitsluiting kunnen ervaren, kunnen meisjes gevoeliger zijn voor relationele dynamiek en sociale druk, terwijl jongens mogelijk meer worden blootgesteld aan openlijke vormen van conflicten. In de adolescentie worden deze verschillen verder versterkt door gendernormen, die de educatieve aspiraties, participatie en toegang tot kansen kunnen beïnvloeden. Belemmeringen voor de toegang tot onderwijs vormen een bijzonder belangrijk punt van zorg, dat ook gevolgen heeft voor adolescente meisjes. Uit onderzoek blijkt dat sommige jonge vluchtelingen te maken hebben met taalbarrières, beperkte bekendheid met het onderwijssysteem van het gastland en economische beperkingen, wat kan leiden tot tijdelijke of permanente uitsluiting van onderwijs. Bovendien wordt er vaak een aanhoudend gevoel van tijdelijkheid en onzekerheid over de toekomst opgemerkt, wat een negatieve invloed heeft op de betrokkenheid van leerlingen bij hun opleiding (CARE, 2026).

Tegelijkertijd suggereren kwalitatieve onderzoeken de aanwezigheid van assimilatie-druk binnen de schoolomgeving, die zich bijvoorbeeld uit in de neiging van leerlingen om hun culturele identiteit te verhullen en zich aan te passen aan dominante normen (CEO, 2026; UNICEF, 2026). Hoewel deze rapporten zelden onderscheid maken tussen de ervaringen van leerlingen op basis van geslacht, kan worden gesteld dat de situatie van meisjes en jonge vrouwen een diepgaandere analyse vereist, met name met betrekking tot hun potentiële kwetsbaarheid voor specifieke vormen van sociale druk, uitsluiting of verstoring van onderwijstrajecten. Ondanks het toenemende aantal onderzoeken naar Oekraïense leerlingen op Poolse scholen blijft het genderperspectief dan ook onderontwikkeld. Dit creëert een duidelijke onderzoek kloof en benadrukt de behoefte aan diepgaandere analyses die specifiek gericht zijn op de onderwijservaringen van meisjes en jonge vrouwen in de context van gedwongen migratie.

6. Uitsluiting van vrouwen

De feminisering van vluchtelingenmigratie houdt in dat vrouwen een centrale rol spelen bij het waarborgen van de onderwijsparticipatie van kinderen. Zij zijn vaak verantwoordelijk voor het inschrijven van kinderen op scholen, het onderhouden van de communicatie met onderwijsinstellingen en het ondersteunen van leerprocessen thuis. Deze verantwoordelijkheden worden echter vaak uitgevoerd onder omstandigheden van economische onzekerheid en beperkte institutionele ondersteuning. De combinatie van zorgtaken, arbeidsmarktbelemmeringen en taalbeperkingen kan de betrokkenheid van vrouwen bij het onderwijsstelsel beperken en het risico op uitsluiting vergroten. Dit onderstreept de noodzaak van beleid dat niet alleen gericht is op leerlingen, maar ook op de bredere sociaaleconomische omstandigheden van vluchtelingengezinnen.

Hoewel meisjes een aanzienlijk deel van de vluchtelingleerlingen uitmaken, blijven hun specifieke ervaringen onderbelicht. Uit bestaand onderzoek blijkt dat vluchtelingenkinderen te maken hebben met aanzienlijke psychosociale uitdagingen, waaronder trauma, instabiliteit en onzekerheid, die een negatieve invloed kunnen hebben op hun betrokkenheid bij het onderwijs.

Adolescente meisjes kunnen te maken krijgen met extra risico's die verband houden met gendernormen, zoals zorgtaken, sociale druk om zich aan te passen en verminderde mobiliteit. Deze factoren kunnen de kans op onderbroken onderwijstrajecten vergroten. Structurele belemmeringen, waaronder taalmoeilijkheden en beperkte kennis van het onderwijsstelsel, vergroten deze risico's nog verder.

Gendersverschillen vormen een belangrijk, maar onvoldoende onderzocht aspect van het onderwijs aan vluchtelingen. Het aanpakken van deze verschillen kan de vooruitzichten op inclusie helpen verbeteren. Hoewel zowel meisjes als jongens de gevolgen van ontheemding ervaren, kunnen hun reacties en onderwijstrajecten verschillen. Deze verschillen beïnvloeden de percepties en reacties van leraren, wat mogelijk tot ongelijke ondersteuning leidt. Bovendien kunnen meisjes gevoeliger zijn voor relationele dynamiek binnen groepen van leeftijdsgenoten,

terwijl jongens mogelijk meer openlijke vormen van conflicten ervaren. Deze genderpatronen benadrukken de noodzaak van gedifferentieerde benaderingen van onderwijsondersteuning.

7. Inclusie

Het belangrijkste interventiegebied is de systematische integratie van een genderperspectief in het beleid voor integratie in het onderwijs. Dit vereist het verzamelen en analyseren van naar geslacht uitgesplitste gegevens, evenals het opnemen van genderverschillen in de beoordeling van de behoeften van leerlingen of studenten. Zoals in humanitaire rapporten wordt aangegeven, beperkt het gebrek aan naar geslacht uitgesplitste gegevens het vermogen om adequate ondersteuningsmaatregelen te ontwerpen aanzienlijk. De invoering van mechanismen voor het monitoren van de onderwijssituatie van meisjes zou het mogelijk maken om gebieden met een verhoogd risico te identificeren, zoals het voortijdig verlaten van het onderwijs of ervaringen met geweld van leeftijdsgenoten. Een tweede cruciale richting betreft de ontwikkeling van beleid dat gericht is op het voorkomen van de uitsluiting van meisjes van onderwijs, met name tijdens de adolescentie. In de literatuur wordt benadrukt dat vluchtelingjongeren aanzienlijke belemmeringen ondervinden bij de toegang tot onderwijs, waaronder taalkundige, economische en institutionele factoren. In het geval van meisjes moet het onderwijsbeleid bovendien rekening houden met het risico dat zij zorgtaken op zich nemen of met beperkingen die voortvloeien uit culturele normen. In dit verband is het raadzaam om programma's ter voorkoming van voortijdig schoolverlaten te ontwikkelen die zijn afgestemd op de specifieke omstandigheden van meisjes met een migratieachtergrond. Een ander belangrijk element is het creëren van een veilige en inclusieve omgeving die gevoelig is voor ervaringen van geweld en discriminatie. Onderzoek wijst uit dat leerlingen die vluchteling of asielzoeker zijn, verschillende vormen van uitsluiting en verbale agressie ervaren. Beleidsmaatregelen moeten daarom de implementatie omvatten van anti-discriminatie maatregelen en -programma's die gericht zijn op het voorkomen van gender gerelateerd geweld, waaronder het creëren van speciale ondersteuningsruimtes (speciale veilige ruimtes) voor meisjes. Vrijwilligers spelen een belangrijke rol bij het opzetten en onderhouden van deze ruimtes. Even belangrijk is de ontwikkeling van empowermentprogramma's die kunnen dienen als antwoord op assimilatie-druk en de uitdagingen die gepaard gaan met identiteitsvorming in migratiecontexten. Wat het onderwijsbeleid betreft, betekent dit het ondersteunen van mentorinitiatieven, sociaal-emotionele leerprogramma's en activiteiten die de participatie van meisjes in het school- en gemeenschapsleven bevorderen. Dergelijke interventies, vaak door vrijwilligers, kunnen bijdragen aan de ontwikkeling van sociaal kapitaal en een sterker gevoel van verbondenheid met de lokale gemeenschap bevorderen.

Literatuurlijst:

Berry, J. W. (2005). Acculturatie: Succesvol leven in twee culturen. *International Journal of Intercultural Relations*, 29:6. <https://10.1016/j.ijintrel.2005.07.013>

Bogoni, A., en J. Normann. Obecna sytuacja ukraińskich uchodźców w Polsce [De huidige situatie van Oekraïense vluchtelingen in Polen]. *Blue Europe* (2024).

Huliaieva, L. (2024). Oekraïense vrouwelijke gedwongen migranten in Polen: analyse van een enquête. *Societas/Communitas* 37(1), blz. 81-106.

Websites:

CARE International Rescue Committee, <https://www.rescue.org/country/poland>

Centrum Edukacji Obywatelskiej [Centrum voor Burgerschapseducatie], <https://www.ceo.org.pl/>

Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling, <https://www.oecd.org/>

Internationaal Noodfonds voor Kinderen van de Verenigde Naties, <https://unicef.pl/>

HOOFDSTUK 3. FOCUSGROEPINTERVIEWS

DE LIJST MET VRAGEN DIE ALS RICHTLIJN DIENDEN VOOR DE FOCUSGROEPINTERVIEWS

I. "Onderweg"

1. Beschrijf kort hoe u van uw vorige woonplaats naar uw huidige locatie bent gereisd (Wanneer bent u gereisd, welke route hebt u genomen en hoe waren uw eerste momenten na aankomst)?
2. Wat herinnert u zich van uw aankomst op uw huidige woonplaats (duurde het lang om geschikte huisvesting, werk of plekken om uw vrije tijd door te brengen te vinden)?

II. "Opvang"

3. Welke belemmeringen bent u tegengekomen tijdens uw verblijf hier?
4. Bent u tevreden met uw huidige leefomstandigheden, waaronder huisvesting, werk, gezondheidszorg, onderwijs voor kinderen en plekken om uw vrije tijd door te brengen?
5. Hoe zou u uw huidige woonplaats beoordelen? Is het een fijne plek om te wonen?

III. "Sociale netwerken"

6. Onderhoudt u contact met dierbaren, familieleden en vrienden die in uw land of plaats van herkomst zijn gebleven (Hoe vaak heeft u contact? Is het contact persoonlijk, bijvoorbeeld door bezoeken, of vooral op afstand)?
7. Kunt u zeggen dat er gemeenschappen zijn ontstaan en actief zijn op uw woon- of verblijfplaats (buurt, werkplek, plaatsen waar u uw vrije tijd doorbrengt)? Zo ja, wie hoort erbij, wat zijn enkele voorbeelden van hun activiteiten en initiatieven?

IV. "Vrijwilligerswerk"

8. Wat betekent de term 'vrijwilligerswerk' voor u?
9. Waarin verschilt vrijwilligerswerk op uw huidige woonplaats van vrijwilligerswerk in uw land of plaats van herkomst? Wat zijn enkele voorbeelden van activiteiten?
10. Onderhoudt u contact met andere mensen die onlangs zijn aangekomen, leden van uw etnische groep of mensen in een vergelijkbare situatie? Biedt u hen enige vorm van hulp of ondersteuning?
11. Doet u aan enige vorm van vrijwilligerswerk (onbetaalde hulp aan mensen in nood)? Zo ja, in welke gemeenschap, organisatie of vereniging?
12. Welke voorbeelden van goede, succesvolle activiteiten voor mensen met een migratie- of vluchtelingenachtergrond kunt u noemen?

13. Hoe zou u uw vermogen om de lokale taal te begrijpen en actief te gebruiken beoordelen?

14. Is er nog iets anders dat u wilt toevoegen?

Focusgroepinterviews:

De ervaringen en meningen die tijdens de focusgroepinterviews werden gedeeld, hingen vaak samen met belemmeringen en uitdagingen, individuele worstelingen die werden aangewakkerd door de wens om een betere, veiligere plek te vinden om te wonen, zowel nu als voor de toekomst. De gesprekken gingen echter niet alleen over de toekomst. De ervaringen uit het verleden van de deelnemers boden ook waardevolle perspectieven op de uitdagingen van vandaag.

“Europa vergeet zijn eigen geschiedenis. Er waren veel Europese vluchtelingen. Ik ben half Italiaans. New York staat bol van de Italiaanse namen, omdat zoveel Italianen op de vlucht sloegen voor armoede en oorlog. En ironisch genoeg zijn Italianen tegenwoordig vaak de eersten die zich tegen vluchtelingen verzetten. In mijn onderzoek naar diaspora-filantropie zie ik hetzelfde patroon. Als ik het heb over mensen die geld naar huis sturen, gaat iedereen ervan uit dat ik mensen uit het Globale Zuiden bedoel. Maar na de Tweede Wereldoorlog, toen Nederland verwoest was, overleefden Nederlandse gezinnen omdat familieleden in de VS en Canada geld terugstuurden. Mensen vergeten dat. In elke lezing zegt er uiteindelijk iemand: 'U hebt gelijk - mijn familie kreeg ook hulp uit het buitenland'. We vergeten onze eigen verhalen.”

Ongeacht de locaties waar de interviews werden gehouden, blijkt de gedeelde toekomst van vluchtelingen uit een reeks gebeurtenissen die een herdefiniëring van het dagelijks leven vereisen: een gevoel van tijdelijkheid, onzekerheid over het toekomstige lot, bedreigingen van de individuele handelingsvrijheid en een gedwongen onderbreking van het nastreven van levensdoelen. De geïnterviewde vluchtelingen verstrekten waardevolle informatie die verder zal worden gebruikt in het werk van het project met vluchtelingen, experts en vrijwilligers. Sommige respondenten omschreven vrijwilligerswerk als een belangrijke vorm van maatschappelijke betrokkenheid die hen een gevoel van zelfbeschikking, verbondenheid en zelfontplooiing gaf.

“Eerlijk gezegd heb ik in Oekraïne nooit vrijwilligerswerk gedaan. Maar in Portugal gaf het me weer een doel. Want als je aankomt, krijg je meestal hulp... dus wil je iets terugdoen. (...) Ja, je voelt je weer actief.”

Naast de sterke motivaties om te vertrekken, noemden de deelnemers een breed scala aan obstakels in elke fase van het migratieproces, van het besluit om te vertrekken tot het reizen en zich vestigen:

“Persoon 1: Huisvesting. Ik denk dat iedereen dit zal zeggen. Want zonder stabiele huisvesting werkt niets anders.

Persoon 4: Ja, en niet zomaar een woning. Iets waar je het gevoel hebt dat je kunt blijven, niet over twee maanden weer moet verhuizen.

Persoon 2: Ik ben meerdere keren verhuisd. Elke keer dat je verhuist, verlies je energie. Je moet een nieuwe buurt leren kennen, nieuwe vervoersroutes, nieuwe bureaus... het is vermoeiend.

Persoon 7: En het heeft invloed op je plannen. Je kunt je niet binden aan werk of cursussen als je niet weet waar je gaat wonen."

Met dit en vele andere voorbeelden willen we een beeld geven van de ervaringen van vluchtelingen.

Hieronder presenteren we de bevindingen van de nationale FRIIV-teams, en in de volgende delen gaan we verder met een algemene analyse van de resultaten van de focusgroepinterviews. In het onderstaande gedeelte worden specifieke aandachtsgebieden gepresenteerd om een algemeen beeld te geven van de ervaringen van vluchtelingen en vrijwilligersmanagers. De aandachtsgebieden volgen het proces van reizen en aankomst op de bestemming, de belemmeringen en uitdagingen waarmee men daar wordt geconfronteerd, en het activisme van vluchtelingen, vrijwilligers en managers als voorgestelde oplossing.

Om inzicht te krijgen in de ervaringen van vluchtelingen, migratie en vrijwilligerswerk, hebben we zowel vluchtelingen als mensen die met hen werken geïnterviewd.

1. De opvang in nieuwe omgevingen

Alle deelnemers aan de focusgroepinterviews vertelden niet alleen over praktische uitdagingen, maar ook over de blijvende emotionele last van ontheemding. Het verlaten van hun vaste woonplaats werd zelden omschreven als een echte keuze; het was veeleer een gevolg van de omstandigheden. Velen vertrokken overhaast, in de verwachting binnen enkele weken terug te keren, en lieten daarom documenten, bezittingen en onafgemaakte aspecten van hun leven achter. Naast de onzekerheid voelden velen zich schuldig over het achterlaten van gezinsleden, vooral echtgenoten of oudere ouders.

"Tijdens de reis denk je niet na. Nadat je bent aangekomen... komt alles tegelijkertijd."

Veel deelnemers zeiden dat het moeilijkste moment niet het vertrek was, maar de aankomst, omdat de structuur van de reis werd vervangen door onzekerheid en emotionele belasting. Velen voelden zich "tussendoor" — niet langer deel uitmakend van hun vorige dagelijkse leven, maar nog niet volledig geïntegreerd in nieuwe omgevingen — waardoor het moeilijk was om zich te binden aan het opbouwen van een nieuw leven.

Huisvesting werd aangemerkt als een van de meest urgente uitdagingen bij aankomst. Frequentie verhuizingen zorgden voor instabiliteit, waardoor het moeilijker werd om een baan te behouden, cursussen te volgen en routines te creëren. Deelnemers benadrukten dat het, naast het vinden van accommodatie, essentieel was om stabiele huisvesting te vinden om hun leven weer op te bouwen. Werk werd niet alleen als belangrijk gezien voor financiële zekerheid, maar ook voor het herstellen van onafhankelijkheid, zelfvertrouwen en een gevoel van identiteit. De deelnemers werden echter geconfronteerd met belemmeringen, zoals problemen bij het overdragen van eerdere beroepservaring, taalbeperkingen en mislukte sollicitaties. Velen vonden ook de hoeveelheid informatie die aanvankelijk werd verstrekt overweldigend en merkten op dat de informatie werd verstrekt voordat ze er klaar voor waren om deze te gebruiken.

Ze benadrukten de behoefte aan voortdurende, geleidelijke en meer gepersonaliseerde ondersteuning. In plaats van formele therapie benadrukten de deelnemers het belang van regelmatig menselijk contact en eenvoudige emotionele gesprekken: "Iemand die vraagt: 'Hoe gaat het echt met je?' maakt een verschil." Interessant genoeg gaven sommige deelnemers aan dat hun belangrijkste bronnen van motivatie hun kinderen en familieleden in hun woonplaats waren, evenals een gevoel van verantwoordelijkheid jegens hen. Na verloop van tijd verschuifde de motivatie van simpelweg van dag tot dag het hoofd bieden naar het opbouwen van stabiliteit, waarbij dagelijkse routines een gevoel van normaliteit gaven.

"Als je als nieuwkomer aankomt, kan iedereen om je heen zien dat je niet van hier bent. Je voelt het. Maar wanneer een NGO contact met je opneemt, vraagt wat je nodig hebt en probeert dat te bieden, voel je je gesteund. Je hebt het gevoel dat je hier een familie hebt. Ze zeggen altijd dat we deel uitmaken van het team, en dat is waar - we voelen ons een familie."

Hoewel de reis zelf vaak werd omschreven als gericht op overleving en logistiek in plaats van op emoties, werd de emotionele impact veel sterker bij aankomst in het gastland.

De vluchtelingengemeenschap werd gezien als een cruciale bron van praktische en emotionele ondersteuning, hoewel sommigen opmerkten dat het uitsluitend op deze gemeenschap vertrouwen een bredere integratie zou kunnen beperken. Ondersteunende individuele relaties speelden ook een belangrijke rol. Vrijwilligerswerk hielp veel deelnemers om weer een gevoel van zingeving te krijgen, een bijdrage te leveren aan hun gastgemeenschappen en hun taalvaardigheid te verbeteren, hoewel taalbarrières, een laag zelfvertrouwen en beperkte energie de deelname soms verminderden. Deelnemers omschreven leden van de gastgemeenschap consequent als vriendelijk en gastvrij, terwijl ze administratieve systemen als traag en moeilijk te doorgronden beschouwden. Zoals een deelnemer samenvatte: "Mensen zijn aardig, maar het systeem is traag". De voorgestelde oplossingen omvatten snellere administratieve procedures, duidelijkere communicatie, consequentere opvolging en ondersteuning op langere termijn na de initiële aankomstfase.

Deelnemers beschreven hun ervaringen met uitdrukkingen als 'tussen werelden', 'langzaam weer opbouwen' en 'een doorlopend proces', wat aangeeft dat de integratie nog steeds aan de gang is. Over het algemeen bleek uit hun verhalen dat een succesvolle integratie niet alleen afhangt van praktische ondersteuning, maar ook van tijd, stabiliteit en de mogelijkheid om een gevoel van eigenwaarde weer op te bouwen.

De moeilijke omstandigheden waarmee nieuwkomers, vluchtelingen en mensen die gedwongen zijn te vluchten worden geconfronteerd, creëren dringende behoeften die verder gaan dan materiële hulp en complexe, uitgebreide en gevoelige beoordelingsprocedures vereisen om de behoeften van vluchtelingen in evenwicht te brengen met de middelen en capaciteiten die beschikbaar zijn voor vrijwilligers.

"Ik herinner me ook dat toen ik in Gliwice [stad in Zuid-Polen] woonde, sommige mensen de eerste twee dagen enorme hoeveelheden voedsel bij zich hadden. Ik weet het niet, misschien

komt het door het werk van mijn vader. Ik herinner me dat ik net naar school ging in Gliwice voor de zevende klas. En dat was mijn eerste dag daar. Markeerstiften en schriften waren de materialen, dus ik kwam in dit klaslokaal en ze zeiden gewoon tegen me: 'Pak wat je maar wilt!' Zo ging het gewoon."

"Ik heb nog steeds mijn eigen problemen, maar in deze omgeving voel ik me minder gestrest. Ik wil gewoon even bedanken."

"Ik was een buitenlander. Maar na twee weken, hooguit drie, begon ik Pools te spreken. Na een maand kon ik al met mijn vrienden praten."

„Toen we aankwamen, kregen we van vrijwilligers die al aan de grens waren wat informatie over de gezondheidszorg, over wat ondersteuning en over hoe de dingen hier werken. En het was prima voor ons – toen we aankwamen, gingen we naar dit humanitaire centrum van ons, en daar deelden ze wat spullen uit. Ze gaven ons ook brochures, zowel grote als kleine. En alle informatie stond erin, inclusief telefoonnummers."

Een van de meest voorkomende gespreksonderwerpen, die spontaan door de interviewdeelnemers werden aangesneden, was echter een gevoel van integratie en verbondenheid met de plek waar ze op dat moment woonden. Ongeacht wanneer ze aankwamen of welke route ze namen om hun bestemming te bereiken, gaven de meeste interviewdeelnemers aan dat ze het gevoel hadden thuis te zijn. Een ander opmerkelijk voorbeeld betrof een lokale advocaat die gespecialiseerd was in het helpen van vluchtelingen bij legalisatie- en registratieprocedures, waarbij hij gebruikmaakte van zijn opleiding in Oekraïne en zijn tweetalige vaardigheden:

„Ik moet er ook bij vermelden dat er een advocaat in Poznań is, (...). Ik weet niet of u van hem gehoord hebt. Hij is een tweetalige advocaat. Hij sprak Pools, maar hij studeerde Oekraïens in Oekraïne en spreekt perfect Oekraïens. Hij leidt vaak zijn eigen seminars. Juridisch advies over legalisatie. Een ander scala aan juridisch advies, specifiek voor Oekraïners. (...) Hij plaatst ook berichten op Facebook, waar mensen vragen stellen. Hij geeft antwoorden, dus hij geeft ook advies, en dat doet hij volledig op vrijwillige basis".

Deelnemers omschreven de aankomst als emotioneel overweldigend en merkten op dat pas nadat ze in veiligheid waren gekomen, de realiteit van de ontheemding volledig doordrong:

"Tijdens de reis denk je niet na. Nadat je bent aangekomen... komt alles tegelijkertijd over je heen".

In een ander voorbeeld benadrukten vrouwen die op een schip in Rotterdam woonden het belang van wederzijdse steun en omschreven ze hun gemeenschap als "één familie", ondanks de moeilijke leefomstandigheden. Contact leggen met anderen die vergelijkbare ervaringen hadden, hielp eenzaamheid te verminderen en gaf emotionele kracht. Naast huisvesting en veiligheid benadrukten de deelnemers de noodzaak van zinvolle sociale inclusie. Vrijwilligerswerk, cursussen, culturele activiteiten en mogelijkheden om hun identiteit te behouden buiten het feit

dat ze “een vluchteling” zijn, werden als essentieel voor hun welzijn gezien. Ze benadrukten ook de noodzaak van meer begrip bij het publiek voor het feit dat vluchtelingen uit noodzaak vluchtten en niet uit vrije wil, en riepen op tot meer empathie van de kant van de opvanggemeenschappen.

2. Uitdagingen bij aankomst en reacties van de lokale bevolking

Een analyse van de specifieke kenmerken van de opvang van vluchtelingen kan beginnen met het presenteren van lokale spontane reacties op de migratie en de aankomst van vluchtelingen. Het is belangrijk op te merken dat de cruciale eerste momenten en dagen na aankomst van belang zijn, aangezien nieuwkomers verschillende vormen van ondersteuning nodig hebben om aan hun acute behoeften te voldoen. In feite wordt de dagelijkse realiteit op de plaats van aankomst niet alleen bepaald door de behoeften van nieuwkomers, maar ook door de reacties van de lokale bevolking - individuele experts en activisten, lokale gemeenschappen, ngo's die betrokken zijn bij verschillende opvanginitiatieven, evenals vrijwilligers van dezelfde etnische gemeenschap die hun ervaringen kunnen delen en nieuwkomers kunnen helpen zich te settelen. De onderstaande citaten illustreren enkele van deze initiatieven:

“En eerst verspreidde zich in die stad het bericht over Slowaken die wilden helpen en Oekraïners die hulp nodig hadden. Dus hielpen ze ons om na het hotel een accommodatie te vinden. En ze gaven al informatie over welke scholen de kinderen konden bezoeken, enzovoort.”

“Toen ik naar Syrië het Schip verhuisde, had ik altijd honger. De kwaliteit van het eten was vreselijk. Soms was de kip aan de buitenkant aangebrand, maar nog steeds bevroren en rauw vanbinnen. Ze gebruikten kruiden die we niet kenden. Het eten was vaak vies of slecht bereid.”

“We zijn als een grote familie op het schip [de accommodatie]. De leefomstandigheden zijn niet ideaal, maar we steunen elkaar. We vinden kleine momenten van geluk. Soms huilen we, soms vieren we iets. We noemen sommige van de oudere vrouwen zelfs 'mama'. We voelen ons één familie, niet omdat we vluchtelingen zijn, maar omdat we al zo lang samenwonen. Het is niet makkelijk, maar ik probeer vast te houden aan hoop.”

“[over familieleden die uit Oekraïne in Poznań aankwamen] Ze kwamen aan het begin van de oorlog bij ons langs om het appartement te bekijken, te zien waar alles was, en ze gingen een eindje wandelen, alsof het een gewone wandeling was. Ze gingen ergens heen en kwamen terug met twee of drie tassen met eten, kleding, wat medicijnen en wat speelgoed voor de kinderen, want ze had nog steeds een kind bij zich. Ik vraag het je, hier is ze, ze zei ergens op de Avenida [het winkelcentrum in Poznań], dat er een of ander Rode Kruis was om hierbij te helpen, zodat, zeg ik, het aan het begin van de oorlog was.”

“En we sturen pakketten. Nu was ik bijvoorbeeld wat medicijnen aan het kopen voor mijn moeder – toen ze hier was, had ze medicijnen nodig, ze keek wat er hier in Slowakije beschikbaar was en stuurde me toen een lijst. Mijn ouders zijn artsen, dus hebben ze daar ook medicijnen nodig voor anderen. Dus elke keer als ik naar Oekraïne ga, neem ik medicijnen mee, omdat ze die nodig

heeft. En mijn zus ook. Ik heb ook wat spullen opgestuurd, want kinderkleding is daar duurder. Dus we bellen ook, we sturen pakketten en we gaan wanneer dat mogelijk is."

Over het algemeen worden de uitdagingen waarmee vluchtelingen bij aankomst worden geconfronteerd, aanzienlijk verminderd door het werk van verschillende maatschappelijke organisaties, ngo's en spontane initiatieven voor nieuwkomers. De voorbeelden in het volgende gedeelte illustreren het eigen activisme en vrijwilligerswerk van vluchtelingen.

3. Belemmeringen

Het onderwerp van belemmeringen werd vaak genoemd door onze respondenten. Dit is met name relevant in verband met het gevoel van verbondenheid en verankering tijdens een langer verblijf. Zoals een respondent opmerkte: "Mensen zijn aardig, maar het systeem is traag". Respondenten merkten veel verschillen op in vergelijking met hun plaatsen van herkomst, soms nieuwe uitdagingen of obstakels die voortvloeiden uit misverstanden, verkeerde interpretaties of vooroordelen. In de volgende subsectie worden geselecteerde casussen gepresenteerd die de dagelijkse ervaringen van vluchtelingen en migranten illustreren. Deze verhalen gaan vaak verder dan het identificeren van belemmeringen door ook oplossingen voor te stellen. Dit is bijzonder waardevol, omdat het de perspectieven weergeeft van degenen die rechtstreeks door deze processen worden getroffen. Deelnemers melden problemen bij het contact houden met hun familie, verwanten en vrienden die thuis zijn achtergebleven. In het volgende citaat wordt contextuele informatie gegeven over de belemmeringen die zich voordoen bij het proberen te bereiken van de geboorteplaats in de buurt van Charkov:

"Ik ben er meer dan eens naartoe gereisd, omdat Charkov een ramp is, er valt elke dag een bom, enzovoort. Natuurlijk heb ik mijn eigen appartement daar achtergelaten. Ik weet niet eens wat er nog van over is."

"[over een bezoek aan de geboorteplaats in Oekraïne] Het heeft geen zin, het heeft geen zin om iets opnieuw te doen. Gewoon even gaan wandelen, iets bekijken, familie bezoeken, bijvoorbeeld, dat kan nog wel. Daar wonen of werken heeft geen zin meer. (...) Ik kan daar [mentaal] geen week overleven..."

Wat betreft de belemmeringen voor verankering beschreven de respondenten ook dagelijkse obstakels bij het vinden van werkmogelijkheden, vanuit het perspectief van volwassen vluchtelingen:

"Voor mijn ouders was het werk. Mijn vader kan nog steeds zoiets doen, zoals met zijn handen, fysiek werk, mijn moeder, nou ja, misschien minder, en zij heeft meer ervaring, en zij is de hoofdcassier. Zij was in Wit-Rusland en ze had te veel ervaring, maar hier in Polen is het alsof je niets hebt, en als ik wil werken, om iemand te zijn, is het moeilijk omdat we uit Wit-Rusland komen en niet alle werkgevers mij willen aannemen".

Taal was een andere belangrijke barrière, samen met de dringende noodzaak om zich aan te passen aan een nieuwe communicatieomgeving, omdat het verblijf in een multiculturele omgeving het ontwikkelen van nieuwe vaardigheden vereist:

“De Oekraïense gemeenschap. In het begin was die erg belangrijk. Je kunt alles vragen en iemand geeft snel antwoord. Maar als je alleen daar blijft, wordt het moeilijker om te integreren.”

“Wat ik niet leuk vond aan sommige van die artikelen, is dat ze problemen aan de kaak stelden, maar ze zo formuleerden alsof de mensen het probleem waren. Alsof de vluchtelingen zelf gevaarlijk of crimineel waren. Ze gingen niet in op het echte probleem: de leefomstandigheden zijn extreem moeilijk. Eerlijk gezegd, [stel je voor] dat je 1.800 Nederlanders op een schip zet zonder internet, met piepkleine kamers en slecht eten, en dan zullen er ook problemen ontstaan. Het is net een klein dorp.”

Hoe kunnen de bovenstaande verhalen worden samengevat? Familiebanden, met name die met kinderen, bleken de dominante motivatie te zijn onder de respondenten op de verschillende locaties van de focusinterviews:

“Ik heb die kracht alleen, alleen omdat ik kinderen heb en ik gewoon niet kan stoppen, stoppen en niet verdergaan. Ik weet dat ik nooit meer naar huis zal terugkeren. Die mogelijkheid heb ik niet meer.”

“Het moeilijkste was om mijn ouders achter te laten. Ze wilden niet mee. Dus toen ik wegging, had ik het gevoel dat ik... ze in de steek liet.”

“Familie en kinderen – ik wilde rust en veiligheid voor de kinderen. Ik dacht er niet aan om terug naar huis te gaan. Als de oorlog voortduurt, kunnen we dat niet doen.”

Zoals hierboven te zien is, komen sommige uitdagingen vaker voor, ongeacht de locatie of het individu. Deze uitdagingen kunnen worden samengevat als de noodzaak om zich aan te passen aan een nieuwe situatie, toekomstige doelen na te streven en vrede te sluiten met ervaringen uit het verleden.

4. Het gevoel van tijdelijkheid

Tijdelijkheid en het zoeken naar nieuwe kansen kwamen ook aan bod in de verhalen van de respondenten.

“Ja... dit idee van 'tijdelijk' is erg sterk. Ik had het ook. Voor mij was de beslissing het moeilijkste. Want vertrekken betekent dat je accepteert dat je leven... wordt onderbroken. Ik ben langer gebleven dan ik had moeten blijven. Ik bleef wachten tot de gemoederen zouden bedaren, maar dat gebeurde niet. En toen ik eindelijk wegging, voelde ik opluchting, maar ook schuldgevoel.”

“Waarom alleen Spanje? (...) Nou, ik ben er twee keer geweest, ik vond het er echt leuk. De Spaanse taal is... Het is niet beter, maar wat voor taal is het? Het is niet eens makkelijk, het is mooi. Het land is prachtig, en de architectuur ook. En de zee is vlakbij.”

Ongeacht hun plaats van herkomst leven vluchtelingen in tijdelijke omstandigheden en geven ze vaak aan dat ze geen plannen hebben, wat voortkomt uit een verlies van zelfbeschikking, heimwee of het afwachten totdat er iets gebeurt nadat ze op een nieuwe plek zijn aangekomen. Sommigen nemen emotionele beslissingen en grijpen elke kans die zich voordoet. De volgende

uitspraak illustreert deze gemoedstoestand, toen de respondenten het besluitvormingsproces tussen twee bestemmingslanden beschreven:

“Ik kom uit de regio Donetsk. Ik kwam hier toen de oorlog uitbrak. Ik kwam met mijn kinderen en mijn moeder. In het begin wist ik niet eens waar ik naartoe ging, omdat we hier in Slowakije of ergens anders in het buitenland niemand hadden. In eerste instantie twijfelden we tussen Moldavië en Slowakije, omdat de ene vriend daarheen ging en de andere daarheen, en ik wist niet waar we heen zouden gaan.”

Vergelijkbare dilemma's werden vastgesteld bij andere deelnemers aan de focusgroep:

“Voor mij was de reis zelf niet fysiek gevaarlijk, maar mentaal was het... erg verwarrend. Ik ging van de ene plek naar de andere, zonder echt te weten waar ik zou belanden. Toen iemand Portugal voorstelde, zei ik zonder na te denken ja. Later heb ik opgezocht waar het lag.”

Een andere deelnemer vat het korter samen:

“Het is alsof je vorige leven hier niet helemaal bestaat.”

Of een andere: *“Ik herinner me dat ik aan het inpakken was, maar niet echt nadacht. Ik stopte gewoon spullen in een tas zonder me af te vragen: 'Heb ik dit nodig?' Ik bleef maar denken dat ik over twee weken terug zou komen. Dus heb ik geen documenten, foto's en veel belangrijke spullen meegenomen. (pauzeert) Nu heb ik daar spijt van, maar op dat moment... staat je brein in de overlevingsmodus”.*

De focusgroepinterviews waren bedoeld om de perspectieven van vluchtelingen op hun persoonlijke ervaringen vast te leggen om de complexiteit van hun behoeften, verwachtingen en de realiteit waarmee ze in hun nieuwe sociale status worden geconfronteerd, beter te begrijpen. De onzekere aard van het leven van vluchtelingen, hun tijdelijke omstandigheden en hun afhankelijkheid van mensen die ze pas onlangs hebben ontmoet, leiden vaak tot onvoorspelbare keuzes en moeilijke beslissingen. Zoals een respondent het beschreef:

“Toen we de Oekraïense grens overstaken, draaide ze zich om en zei: 'Sorry, ik heb geen plek voor jou of je kinderen'. Ze draaide zich om en ging weg, en ik heb haar nooit meer gezien. Op dat moment was ik helemaal gebroken; het was vreselijk. Ik had wel wat geld, omdat mijn man in een mijn werkte, maar ik sprak geen Slowaaks. Ik had geen kennissen; ik had gewoon niemand.”

Het bovenstaande, en vele andere citaten die in dit hoofdstuk worden gepresenteerd, geven inzicht in de dagelijkse situatie van vluchtelingen - van de zoektocht naar een veilige plek om een toekomst op te bouwen tot het verwerken van trauma's uit het verleden.

De conclusie had moeten zijn dat deze omstandigheden geen veilige omgeving kunnen creëren. In plaats daarvan was de conclusie: *“Het is gevaarlijk omdat er zoveel vluchtelingen uit verschillende culturen zijn. Dat is oneerlijk. Het ontmenselijkt mensen. Het is een makkelijk verhaal voor organisaties om te gebruiken, want dan hoeven ze niets te veranderen.”*

5. De voorgestelde oplossingen: activisme en vrijwilligerswerk van vluchtelingen

Deze ervaringen, samen met de zoektocht naar een gevoel van verbondenheid, kunnen door verschillende factoren worden verklaard, waarvan de meeste verband houden met vrijwilligerswerk.

Toen de deelnemers aan de focusgroep werden gevraagd naar de FRIIV-interessegebieden met betrekking tot de betrokkenheid van vluchtelingen, activisme en vrijwilligerswerk, kwamen deze onderwerpen prominent naar voren in de interviews. De onderstaande voorbeelden zijn ontleend aan hun verhalen.

“Ik doe vrijwilligerswerk bij een project genaamd Help for Ukraine. Het wordt gerund door Nederlanders. We verzamelen hulpgoederen in supermarkten - hygiëneproducten, babyartikelen en basisbenodigdheden. Nederlandse chauffeurs brengen de goederen naar Oekraïne, zelfs naar de frontlinies. Ik heb tweeënhalf jaar lang elk weekend vrijwilligerswerk gedaan. We verzamelen ook kleding in, maar het is duur om die te vervoeren. Een vrachtwagen kan slechts een beperkt aantal bananendozen vervoeren die als transporteenheid worden gebruikt, dus geven we prioriteit aan basisbenodigdheden. Soms ontvangt de organisatie geldelijke donaties, en dan kopen we drones, dekens en andere dringende artikelen.”

“Nou, hier in Poznań zijn het alleen deze culturele evenementen, maar ik vind het zo'n goed initiatief dat het ons vertrouwd heeft gemaakt met deze andere takken. Zoals dit ene evenement, maar alweer enkele jaren trekt het vooral liefhebbers. Het is 'de Oekraïense Lente', georganiseerd door 'het Cultureel Centrum Zamek'. Je ziet, je ziet hoeveel er zijn, ik begrijp het. En soms op de 'Ethnoport'. Het verschilt van jaar tot jaar, maar soms ook. De 'Ethnoport' bestaat uit een aantal workshops en een optreden van een Oekraïens koor.”

“Er is een Kinderstichting in Poznań. Die is echt geweldig, heel goed. De stichting werkt in de zomer met kinderen. Ze organiseren integratie-evenementen voor klassen, ze organiseren ook vrijwilligerswerk, Poolse taallessen en verschillende lessen ter voorbereiding op examens. Zo werkt het precies, dus het werkt alleen in die richting, en ze hebben daar psychologen, alleen voor kinderen of volwassenen. De informatie die we nodig hebben, maar je zou een kind ook kunnen vertellen dat het daar leuk is, net als in het stadscentrum.”

“Ik was bijvoorbeeld lid van de organisatie Liga za duševné zdravie (Liga voor Geestelijke Gezondheid), waar ik als vrijwilliger ook hielp bij de integratie van Oekraïners. In het begin waren het kinderen, en later ook volwassenen. Tot op de dag van vandaag ondersteun ik als vrijwilliger bij de Liga za duševné zdravie iedereen - niet alleen Oekraïners, maar ook Slowaken en mensen uit derde landen. Ik heb ook een aantal ontheemden uit Georgië leren kennen, en ik help die mensen die soms bij mij komen en om hulp vragen.”

“De eerste keer was afgelopen zomer, zeven jaar geleden. Ik weet ook dat de Wit-Russen veel doen. En wanneer ik hoor over zulke culturele evenementen, organiseren ze hun acties altijd samen met mijn vrienden. Het is er gewoon.”

“Ik deed vrijwilligerswerk bij het Vocal Arts Centre. Het was het hart van het centrum. Ik denk aan dingen als muziekevenementen op kruispunten, die een passie waren, een festival, of een festival? Ik hielp elk jaar mee met het organiseren van een van die evenementen.”

“Ik heb drie hele dagen besteed aan het aannemen van aanvragen van mensen die op zoek waren naar een appartement. Ik hield een lijst bij van degenen die bereid waren om te helpen, en ik zocht naar gezinnen die bij hen pasten, want de rij buiten was zo lang dat mensen met hun kinderen stonden te wachten. Het was later, maar pas daarna, de eerste paar dagen, toen ze begonnen aan te komen, was het allemaal op de Poznań-beurs, en ik ging er ook heen, om benodigdheden en voedsel te vervoeren”.

“Nou, we zamelen geld in. Voor het [Oekraïense] leger... Er is een persoon. Hij zegt dat ik daar gewoon geld inzamel. Ik heb een link op sociale media geplaatst en ik verzamel gewoon geld voor iedereen die daarheen wil gaan, en ik wijs gewoon de troepen aan. Zij heeft ons geleerd om ze te hebben. Ze kopen en leveren de benodigdheden zelf of geven ons het geld.”

“Ik doe vrijwilligerswerk door een volleybalclub voor tieners te leiden. Zowel mijn zoon als andere kinderen uit Oekraïne komen naar de club, omdat niet alle kinderen vrienden konden maken. De club is er voor zowel Slowaken als Oekraïners.”

“Ik ben een gediplomeerde pedagoog. Ik heb een diploma in pedagogiek en ik heb ook met kinderen in Oekraïne gewerkt. Toen de organisatie People in Need ons hielp, leerde ik een Slowaakse vrouw kennen. Zij was ook een pedagoog en zag dat ik kon helpen met kinderen en ze les kon geven. Ik heb me aangemeld als vrijwilliger om als tolk voor kinderen te werken.”

Sommige voorbeelden van dergelijk activisme zijn bijzonder waardevol voor pas aangekomen vluchtelingen op bestemmingen waar al gevestigde gemeenschappen bestaan. Deze gemeenschappen zijn goed gepositioneerd om te helpen, omdat ze de behoeften en voorkeuren van nieuwkomers begrijpen. Het is ook vermeldenswaard dat online communicatoren en sociale netwerken een bijzonder waardevolle rol spelen:

“Ze creëren hun eigen gemeenschappen online, vooral op Facebook. Op Facebook zijn er verschillende groepen te vinden, zoals 'Ik weet niet wat er met hem aan de hand is in Poznań', 'Buitenlanders in Poznań' en 'Oekraïners in Poznań', die ook veel van hun eigen ervaringen delen en veel vragen stellen. Het is onmogelijk om, laten we zeggen, contact te houden met iedereen, omdat we voortdurend met deze mensen te maken hebben. Laten we eerlijk zijn, er zijn er honderdduizenden, dus zelfs als je maar één minuut met elke persoon praat, is de hele dag gewoon verspild. Nou, er zijn veel van deze groepen en forums op sociale media ontstaan, waar mensen vragen stellen als: 'Wat moet ik in deze situatie doen?' op het forum. Mensen beginnen te reageren en advies te geven.”

“Het feit dat we als gemeenschap op deze manier met elkaar verbonden zijn in een Telegram-groep, kan ons ook helpen – bijvoorbeeld waar we werk kunnen vinden, wie er werk aanbiedt, waar ik een bepaalde dienst kan vinden of iemand die zijn dienst aanbiedt. Of we hebben ook iets belangrijks voor Oekraïners – er zijn mensen die regelmatig naar Oekraïne gaan, en we kunnen

contact met hen opnemen als we iets willen sturen of met hen mee willen gaan. Zo kunnen we ook contact houden met degenen die in Oekraïne zijn gebleven."

"We hebben ook online groepen. Die zijn erg belangrijk. Je kunt alles vragen en iemand geeft antwoord.

- Persoon 1 - Vooral in het begin. Het is sneller dan officiële informatie.

- Persoon 2 - Maar soms houdt het je in dezelfde kring. Je maakt geen contact met de buitenwereld.

- Persoon 3 - Dat klopt. Het is comfortabel, maar beperkend."

"Deze evenementen, als ze in het Wit-Russisch worden gepromoot, of bijvoorbeeld in Engeland, als ze in het Engels worden gepubliceerd, zijn niet bedoeld om te integreren, om mensen met deze cultuur vertrouwd te maken. Ze zijn bedoeld om ruimte en kansen te creëren voor mensen om gewoon thuis met elkaar te zitten."

Een andere deelnemer, van Oekraïense afkomst, gaf voorbeelden van vrijwilligersactiviteiten in Oekraïne:

"Ik herinner me dat ik vrijwilligerswerk deed in Oekraïne, vooral op mijn school. Ik herinner me net een situatie uit 2014 toen de oorlog met Rusland begon, of laten we zeggen, de zogenaamde kleine oorlog begon. Ik herinner me dat we in groep 3 tekeningen maakten, omdat ons werd gevraagd om iets te schilderen dat we graag naar het leger, naar de soldaten, wilden sturen. En onze ouders gaven ons een soort sokken en misschien thermische kleding, zoals ik weet hoe het heet."

"In Oekraïne, dus uit de oostelijke regio's en ja, ik denk dat militair vrijwilligerswerk in Oekraïne extreem ontwikkeld is. Dat is misschien een van de beste ter wereld, want nu zamelen gewone mensen elke dag geld in voor allerlei dingen."

"Ik herinner me dat mijn moeder vóór 2022 met vrijwilligers werkte, en dat ze ook spullen naar de soldaten stuurde. Ik denk kleding, dat soort dingen. En ik herinner me dat ik ook armbandjes maakte. Ze waren blauw en geel en dus maakten we ook kaartjes voor de soldaten en tekeningen en toen... Uh, ze stuurden ze naar soldaten en andere soldaten."

Een andere deelnemer beschreef de prikkels voor jongeren om zich in te zetten voor vrijwilligerswerk door deelname aan vrijwilligersevenementen en -initiatieven. Het hangt samen met de mogelijkheid om extra punten te verdienen in het schoolcurriculum door deelname aan vrijwilligersactiviteiten en -initiatieven. Deze punten zijn van belang tijdens de aanmeldingsprocedure voor de middelbare school of universiteit:

"Het draait eigenlijk alleen maar om tijd, zeg ik, want we verzamelen punten [voor het eindexamen van de basisschool]. Kinderen jonger dan dertien jaar moeten samen met hun ouders vrijwilligerswerk doen. Samen met een ouder; dertien jaar en ouder. Dan mag je alleen zijn, en tot die leeftijd moeten ze bij een ouder zijn. (...) Contacten voor hem. Hij gaat er nu alleen maar heen

uit nieuwsgierigheid. Ik heb al genoeg uren om ze af te ronden, want onze school eiste daar 50 uur, maar hij heeft er al meer dan dat. Hij vindt het gewoon leuk, en ik moet zeggen dat ik daar ook veel volwassenen heb ontmoet die er gewoon waren om te helpen. En ik heb veel respect voor u, dankzij uw vrijwilligerswerk.”

De beschreven motivaties varieerden van zelfontplooiing tot altruïsme:

“Persoonlijk geeft het me voldoening. Ik ben al vier jaar vrijwilliger. Het is geweldig als je je eigen mensen kunt helpen. Want weet je, we zijn gewoon één familie – niet alsof ik niet weet dat deze van hier komt en die van daar. We zijn één grote familie in zo'n vervelende situatie die zich heeft voorgedaan, dus het ligt voor de hand dat je wilt helpen en vooral je eigen mensen wilt helpen. In ons centrum hadden we ook zoveel activiteiten voor ons en in het begin waren we open van zeven uur 's ochtends tot elf uur 's avonds. En echt, zowel tieners als kleine kinderen waren er bij ons.”

Tot slot illustreert het citaat van een deelnemer de perceptie van veiligheid en het gevoel van thuis zijn. Dit wordt benadrukt door een vergelijking met hun thuis en plaats van herkomst. Dit kan verband houden met de waargenomen culturele nabijheid van de bestemming:

“Toen kwam mijn vader ons ophalen en gingen we naar het vliegveld. Dus ik denk dat we met het vliegtuig naar Warschau zijn gekomen en daarna met de trein naar Poznań. Hier, vanuit Groot-Polen in Polen, hoe... zoals ze het zich ernstig herinnert... toen we aankwamen, stapten we uit de trein. Papa keek me aan en vroeg: 'Hoe voel je je?' Ik zei: 'Ik ben thuis.' Echt waar, het was net dat eerste gevoel, alsof we thuis waren, alsof alles in orde was, maar laat ik het zo zeggen: mijn thuis van vóór de oorlog.”

Andere opmerkingen en reflecties gaven een dieper inzicht in de institutionele en sociale barrières waarmee deelnemers in het dagelijks leven worden geconfronteerd. De respondenten benadrukten ook de wederzijdse hulp binnen vluchtelingengemeenschappen, en er worden regelmatig veel succesvolle initiatieven georganiseerd in openbare ruimtes in de stad, die inclusief en openstaan voor iedereen die wil deelnemen.

HOOFDSTUK 4. CONCLUSIE

Dit rapport presenteert de bevindingen van de eerste fase van het FRIIV-project. Het is gebaseerd op deskresearch en focusgroepinterviews die informatie hebben verzameld over de ervaringen van vluchtelingen en vrijwilligersmanagers. De respondenten gaven waardevolle opmerkingen en voorstellen voor het verbeteren van de levenskwaliteit en sociale inclusie in hun landen van bestemming. Zo antwoordde een deelnemer aan een focusgroep op de vraag: „Wat betekent vrijwilligerswerk voor u?": „Het geeft betekenis. Vooral als je het gevoel hebt dat je je vorige rol bent kwijtgeraakt." De volgende casus richt zich op moeders die zorgtaken hebben en hun kansen op de arbeidsmarkt:

„Het feit dat de ervaring onbetaald was, benadrukt ook een belangrijke uitdaging. Hoewel dergelijke kansen deuren kunnen openen, zijn ze niet voor alle vluchtelingenvrouwen even toegankelijk, vooral niet voor vrouwen die te maken hebben met financiële druk of zorgtaken. Dit roept belangrijke vragen op over inclusie en eerlijkheid bij de toegang tot professionele kansen.”

In die zin voegde ze eraan toe: *"Er zijn meer inclusieve en ondersteunende structuren nodig om ervoor te zorgen dat vluchtelingenvrouwen toegang hebben tot deze kansen en er baat bij kunnen hebben zonder extra kwetsbaar te worden".*

Een andere deelnemer gaf deze tip:

„Wat ik bijzonder waardevol vind, is dat bij deze activiteiten Rotterdammers altijd worden gemengd met nieuwkomers. Ze ontmoeten elkaar op een natuurlijke manier; het is niet 'een activiteit voor Rotterdammers' of 'een activiteit voor nieuwkomers'. Het is gedeeld.”

Ter afsluiting kunnen verschillende hoofdpunten worden benadrukt:

1. Etnische diaspora's

In het geval van Oekraïense vluchtelingen bestaan gevestigde etnische diaspora's uit twee groepen: degenen die Oekraïne na februari 2022 hebben verlaten en economische migranten die al veel langer in Europa wonen, in sommige gevallen al sinds 2014, toen de eerste golf van meer dan een miljoen vluchtelingen Oekraïne verliet naar aanleiding van de Russische annexatie van de Krim en de oorlog in de Donbas. Een 'kleine oorlog', zoals de geïnterviewden het omschreven. Leden van deze gevestigde diaspora's kunnen tijdens dergelijke crises vrijwilligersmanagers worden.

2. Opvang door de lokale bevolking

Het op één na meest genoemde punt, dat door vluchtelingen werd benadrukt, was de positieve en open ontvangst door de lokale bevolking. Het spontane, lokale karakter van veel hulpinitiatieven en de aanzienlijke deelname van vrijwilligers van alle leeftijden zorgden ervoor dat iedereen iemand kon vinden om mee te praten, iemand tot wie ze zich konden wenden voor steun en hulp. De geïnterviewden herinnerden zich de contacten die ze via deze initiatieven hadden gelegd. Om deze praktijken te versterken, moeten ze in de media worden gepromoot.

3. Gevoel van verbondenheid

Het belang van een gevoel van verbondenheid, op verschillende manieren uitgedrukt, vloeide ook voort uit de noodzaak en verplichtingen waarmee vluchtelingen werden geconfronteerd. Vluchtelingen hebben hun lot niet zelf gekozen en in sommige gevallen hebben ze hun bestemming zelfs niet eens zelf gepland. Door jarenlang op een nieuwe plek te blijven, werd hun gevoel dat ze een plek hadden om naar terug te keren en dat ze daar ook daadwerkelijk naartoe konden, steeds zwakker. Dit gevoel vervaagde omdat de omstandigheden in hun plaats van herkomst die hun vertrek hadden veroorzaakt, ongewijzigd bleven. Er mag niet worden vergeten dat achter elk van deze verhalen individuele lotgevallen schuilgaan, een gevoel van dwang en historisch onrecht, en een geloof in een mogelijke maar onzekere terugkeer in de toekomst. Een gevoel van verbondenheid, in tegenstelling tot tijdelijkheid, kan worden versterkt door sociaal activisme dat wordt geïnitieerd en geleid door migranten- en vluchtelingengemeenschappen.

4. Alledaagse problemen

Een ander veelgenoemd thema betrof alledaagse problemen op de woonplaatsen van de deelnemers. Deze hebben betrekking op huisvesting, de vereisten voor het formaliseren van iemands verblijf, de uitdagingen bij het verkrijgen van gespecialiseerde medische zorg, alledaagse problemen op het werk, op school of aan de universiteit, en de dynamiek van het leven onder andere vluchtelingen en migranten.

Natuurlijk zijn nieuwe vriendschappen niet altijd succesvol of blijvend. Sommige geïnterviewden gaven aan het slachtoffer te zijn geworden van verschillende oplichtingspraktijken en vormen van uitbuiting bij het formaliseren van hun dienstverband. Het dagelijks leven van migranten op nieuwe plaatsen omvat ook het opbouwen en verifiëren van connecties, het opbouwen van vertrouwen met mensen die ze ontmoeten en het leren van de vele regels en formaliteiten die van invloed zijn op hun dagelijks leven. Onze geïnterviewden gaven tal van voorbeelden van hoe ze dit hebben bereikt, dankzij de hulp van nieuwe kennissen, vaak leden van hun eigen etnische of nationale groep die vrijwilligerswerk deden. Dit onderstreept de noodzaak om vrijwilligersmanagers op te leiden en in te zetten die zelf migranten of vluchtelingen zijn of lid zijn geweest van migranten- en vluchtelingengemeenschappen.

Tot slot vatte een deelnemer heel duidelijk samen wat er voor vluchtelingen kan worden gedaan.

“Ik wil dat mensen onthouden dat vluchtelingen gewoon mensen zijn. We moeten nadenken over hoe we elkaar kunnen helpen, hoe we nuttig voor elkaar kunnen zijn. Wat ons als vrouwen helpt, is actief zijn: vrijwilligerswerk doen, cursussen volgen, deelnemen aan activiteiten. Kleine dingen zoals workshops, concerten, beautysessies, alles wat u eraan herinnert dat u nog steeds een vrouw bent, niet alleen een vluchteling. Deze momenten brengen geluk.”